चांदोबा

मे १९७०

विद्यादान

एका लहानशा गावी विष्णुशर्मा नावाचा एक विद्वान ब्राह्मण रहात असे. त्या गावातले लोक अशिक्षित होते. म्हणून विष्णुशर्माने गांवकऱ्यांना साक्षर करण्याचे ठरविले. त्याने आपल्याच घरी एक शाळा सुरू केली. जो कोणी त्याच्याकडे येई त्याला तो मन लावून शिकवू लागला. सर्व शिष्य त्याला चांगली गुरुदक्षिणा देऊ लागले. गरीब मुलांना विष्णुशर्मा फुकट तर शिकवीच, त्याच बरोबर त्यांच्या अन्नावस्त्राची व्यवस्थापण तो करून देई.

काही दिवसांनी परमानंद नावाचा एक विद्वान पंडित विष्णुशर्माच्या गुरुकुलाचे वर्णन ऐकून ते पाहण्यासाठी आला. तीन दिवस त्याने विष्णुशर्माचे आतिथ्य स्वीकारले. त्याने, विष्णुशर्माच्या विद्यादानाची पद्धत पाहून निरोप घेतेवेळी त्या गुरुकुलाला पुष्कळसे धन सहायतार्थ दिले.

महापंडित परमानंद गावात येऊन गेल्यानंतर गावकऱ्यांच्या मनात विष्णुशर्मा-विषयीचा आदरभाव जास्तच वाढला. ते विष्णुशर्माला अधिकाधिक आर्थिक सहाय्य देऊ लागले. त्या पैशाचा उपयोग विष्णुशर्माने आणखी काही गरीब विद्यार्थ्यांना विद्यादान देण्याच्या कामी केला. म्हणून जवळपासच्या गावातले गरीब विद्यार्थी विष्णुशर्माच्या गुरुकुलात येऊ लागले.

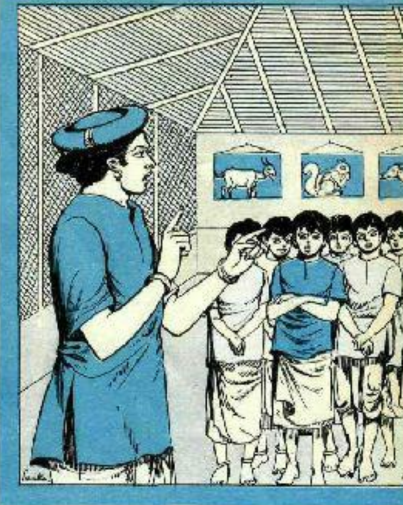
अशा तऱ्हेने शाळा उर्जितावस्थेत येऊ लागली. त्याच वेळी दुर्दैवाने विष्णुशर्मा आजारी पडून वारला म्हणून शाळा चालू ठेवण्याची सर्व जबाबदारी त्याचा मुलगा देवशर्मा याच्या शिरावर येऊन पडली. देवशर्मा देखील बापासारखाच विद्वान व हुशार पंडित होता. परंतु स्वभावाने तो बापापेक्षा निराळा होता. विष्णुशर्माने शाळेची जशी व्यवस्था ठेवली होती ती

सौ. सुवर्णा मा. चव्हाण

देवशर्माला पसंत नव्हती. विष्णुशर्माला पुष्कळ पैसे मिळू लागले होते. पण त्याने त्याचा उपयोग कधी स्वतःच्या सुखसोयी साठी किंवा संसारखर्चासाठी केला नव्हता, गरीब विद्यार्थ्यांना फुकट शिक्षण व अन्न-वस्त्र देण्याकडे केला होता.

देवशर्माने तसे केले नाही. त्याने काही नवीन नियम सुरू केले. त्यात एक नियम असा होता की प्रत्येक विद्यार्थ्याने एक ठराविक रक्कम गुरुदक्षिणा दिली पाहिजे आणि जेवणाखाणाचा व कपडयालत्त्यांचा खर्चपण विद्यार्थ्यानेच दिला पाहिजे.

हे नवे नियम सुरू झाल्यावर गरीब विद्यार्थ्यांनी शाळा सोडली आणि आपापल्या गावी निघून गेले. म्हणून विद्यार्थ्यांची संख्या कमी झाली. देवशर्मा श्रीमंत आईबापांच्या मुलांना चांगले शिकवी आणि कमी पैसे देणाऱ्यांकडे दुर्लक्ष करी. आपल्याला गुरूजी नीट शिकवीत नाहीत हे पाहून गावातले व गावाबाहेरचे पुष्कळसे विद्यार्थी शाळा सोडून आपापल्या घरी निघून गेले. शाळेतली मुले कमी झालेली पाहून देवशर्मा घाबरला व श्रीमंतांच्या मुलांकडे पण त्याचे पुरेसे लक्ष राहले नाही. अशा तऱ्हेने एका वर्षाच्या आत शाळा जवळ जवळ बंदचपडली. आता देव-

शर्मांजवळ शिकणारे चार एक विद्यार्थीच उरले. त्यांच्याकडून मिळणाऱ्या पैशांवर सर्व कुटुंबाचा खर्च निवणे अशक्य झाले. त्याने विचार केला त्याच्या उलट सर्व झाले.

त्याच गावी देवव्रत नावाचा एक गरीब तरुण मनुष्य रहात असे. त्याने लहानपणी विष्णुशर्माजवळच थोडा फार विद्याभ्यास केला होता. तो दिवसभर शेतात काम करी आणि रात्री मुलांना शिकवी. तो मुलांकडून गुरुदक्षिणा घेत नसे. तरी तो मन लावून शिकवी. देवशर्माची शाळा सोडून निघालेले विद्यार्थी रात्री देवव्रतच्या घरी येऊन अभ्यास करू लागले.

देवव्रताची लोकप्रियता पाहून देवशर्मा त्याचा हेवा करू लागला. 'चोराच्या उलटच्या बोंबा' म्हणतात तसा तो गावभर सांगत फिरू लागला की देवव्रताला त्याचा हेवा वाटू लागला आहे, म्हणून त्याने एक निराळी शाळा काढली आहे. गरीब अज्ञान आईबापांना फुसलावून त्यांच्या मुलांना आपल्या घरी शिकवू लागला आहे. शेतात काम करणाऱ्याला काय शिकविता येणार? 'विहिरीत असेल तर ना पोहऱ्यात येणार?' त्याने जेवढा विद्याभ्यास केला आहे तेवढाच ना तो शिकविणार! अशा तऱ्हेने देवव्रतच्या विरुद्ध मनाला आले ते तो लोकांना सांगत फिरू लागला. तरीदेखील देवशर्माजवळ शिकायला एकही विद्यार्थी आला नाही.

पुढे काही दिवसांनी लोकांच्या तोंडी देवशर्माला परमानंद लवकरच येणार असल्याची बातमी कळली. तसे ते आले देखील प्रमुख गावकरी त्यांच्या दर्शनास निघाले. एक दिवस झाला दोन दिवस झाले. पण देवशर्मा तिसऱ्या दिवशी त्यांच्या दर्शनास गेला. परमानंदांचे विद्यादान विषयावर प्रवचन चालू होते. ते म्हणाले– "विद्यादान धनापेक्षेने करता कामा नये. विष्णुशर्मांचे विद्यादान आणि आता देवव्रत करीत असलेले विद्यादान हेच विद्यादान होय! विद्यादान करणारा मनुष्य श्रीमंत दानी पुरुषांपेक्षां थोर दानी आहे. देवव्रत असाच एक थोर दानी आहे."

परमानंद त्या गावाहून निघून गेल्यावर देवव्रतच्या शाळेत विद्यार्थ्यांची संख्या फारच वाढली. त्याला श्रीमंत लोकांकडून पैसे मिळू लागले. त्याने त्या पैशाचा उपयोग आपल्या गुरूप्रमाणे गरीब विद्यार्थ्यांना विद्यादान करण्याच्या कामी केला. थोड्याच दिवसांत गावात एकही मुलगा अशिक्षित राहिला नाही.

अज्ञः सुखमाराध्यः सुखतरमाराध्यते विशेषज्ञः
ज्ञानलवदुर्विदग्धं ब्रह्मापि नरं न रंजयति ॥ १ ॥

जो अज्ञ म्हणजे अज्ञानी आहे त्याला सहज समजावून सांगता येते; जो ज्ञानी आहे त्याला तर त्याहून सहज समजावून सांगता येईल. परंतु जो अल्पज्ञान होताच स्वतःला पंडित समजू लागतो अशा माणसाची समजूत ब्रह्मदेव देखील घालू शकणार नाही.

प्रसह्य मणिमुद्धरेन्मकरवक्त्र दंष्ट्रांतरात्;
समुद्रमपि संतरेत् प्रचलदूर्मिमालाकुलं;
भुजङ्गमपि कोपितं शिरसि पुष्पवद्धारयेत्;
न तु प्रतिनिविष्ट मूर्खजन चित्तमाराधयेत् ॥ २ ॥

मगरीच्या तोंडातल्या दातात पडलेला मणि (देखील) बाहेर काढणे (कदाचित) शक्य होईल; खवळलेल्या समुद्राच्या लाटावरून पोहोत जाऊन (तो समुद्र देखील) पार करणे शक्य होईल; संतापलेल्या सापाला सुद्धा फुलासारखे डोक्यात (खोवून) ठेवणे शक्य होईल, परंतु मूर्ख माणसाच्या मनात काय आहे (हे त्याच्या पोटात शिरून ही) सांगणे अशक्य आहे.

लभेत सिकतासु तैलमपि यत्नतः पीडयन्;
पिबेच्च मृगतृष्णिकासु सलिलं पिपासार्दितः;
कदाचिदपि पर्यटन् शशविषाणमासादयेत्;
न तु प्रतिनिविष्ट मूर्खजन चित्तमाराधयेत् ॥ ३ ॥

वाळूचे कण (घाणीत घालून) रगडले तर त्यांतून ही (कदाचित) तेल निघेल, तृषार्त म्हणजे तहानेल्या माणसाची तहान मृगजळ पिऊन ही (कदाचित) भागेल, रान हुडकून पालथे घातले तर कदाचित सशाचे शिंगदेखील मिळेल, परंतु मूर्खाच्या मनात काय आहे हे सांगणे शक्य होणार नाहीं.

धन व सुख

एका गावी एक व्यापारी रहात असे. तो चांगला शिकलासवरलेला होता आणि स्वभावाने पण चांगला होता. त्याने व्यापार करून अलोट पैसा मिळविला होता. व्यापार धंद्यामुळे त्याला थोडादेखील वेळ इतर गोष्टीकडे लक्ष देण्यास मिळत नसे. एवढेच नव्हेतर वेळेवर खाणेपिणे देखील अशक्य होई. सर्व दिवस हिशोब लिहिण्यात आणि खरेदी विक्रीची कामे करण्यात निघून जाई. कधी कधी धंद्याच्या काळजीने त्याला झोपदेखील लागत नसे. धंद्यातल्या प्रश्नांवर विचार करीत तो रात्रभर जागा राही.

व्यापाऱ्याच्या बायकोला नवऱ्याची काळजी वाटू लागली. ती नवऱ्याला म्हणे– "अहो! तुम्ही रात्रंदिवस इतकी काळजी कां करता? थोडी विश्रांती नको का देहाला?"

व्यापारी आपल्या बायकोची समजूत घाली–"अग! तुला व्यापाराचे काय कळणार? वाघावर स्वारी करून मनाला कधी निश्चितपणा येईल का?"

व्यापाऱ्याच्या शेजारी एक गरीब मनुष्य रहात असे. त्याला मेहनत मजुरी करून जे चार पैसे मिळत तेवढ्यावर त्या गरीब मजुराच्या कुटुंबाचा उदरनिर्वाह छान चाले. कधी त्याला रिकाम्या हाताने परत यावे लागे तेव्हां नवराबायको काही तक्रार केल्याशिवाय उपाशीच झोपी जात. बायको त्याला जी मीठभाकर खायला घाली ती खाऊन तो गात बाहेर पडवीत बसे.

तो गरीब गाऊ लागला की व्यापाऱ्याला ते आवडत नसे. परंतु त्याची बायको त्याचे गाणे मन लावून ऐके. या गरिबाला आयुष्यात जेवढे सुख आहे तेवढे सुख आपल्या जवळ इतके पैसे असून ही आपल्याला नाही याचे तिच्या मनाला फार वाईट वाटे.

एक दिवशी तिने आपल्या नवऱ्याला ती गोष्ट सांगितली. व्यापारी हिशोबाच्या वह्या बंद करून म्हणाला–"आपल्यापेक्षा तो जास्त सुखी आहे याचे कारण त्याला कामधंदा नाही. पण त्याचे गाणे एका मिनिटात मी बंद करतो पहा."

"तुम्ही कसे बंद करणार?"

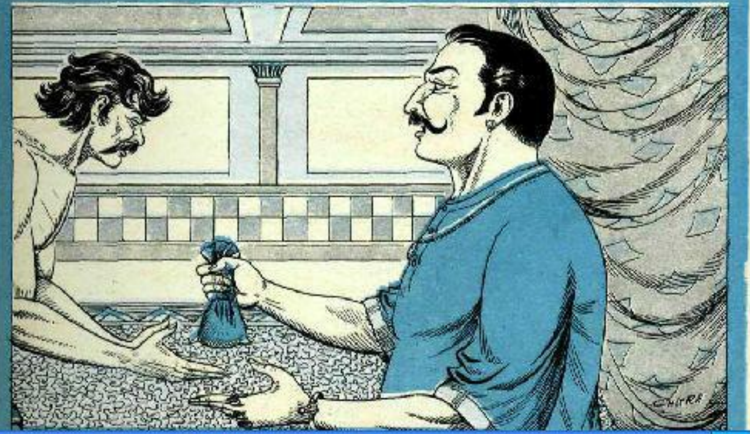
"त्याला पैसे दिले की त्याचे तोंड बंद!"

व्यापाऱ्याची बायको ते उत्तर ऐकून हसली. म्हणाली–"तुम्ही पैसे दिलेत तर तो जास्तच सुखी होईल!"

दुसऱ्या दिवशी उजाडल्याबरोबर त्या व्यापाऱ्याने त्या गरीब माणसाला बोलविले व म्हणाला–"हे बघ रे! आम्ही तुझ्या शेजारी राहतो. परंतु कधी आपली गाठभेट नाही. कसे काय ठीक आहे ना?"

"आपल्याजवळ काय लपवायचे आहे? हाडाची काडे केली तरी पोटभर खायला मिळत नाही. पण देव ठेवील तसे रहावयाचे आहे." गरीब मनुष्य म्हणाला.

"तू इतकी मेहनत करतो आहेस पण कधी पोट भरत नाही तुझे. मला नाही हे पहावत. मी तुला पाचशे तोळे चांदी देतो. तू ते भांडवल म्हणून लावून व्यापार कर. आरामात जातील दिवस तुझे." असे सांगून त्या व्यापाऱ्याने त्या गरिबाला

पांचशे तोळे चांदी दिली. त्या बद्दल त्या व्यापाऱ्याचे कसे आभार मानावे हे त्या गरिबाला कळेना. तो ती चांदी घेऊन घरी गेला.

तो गरीब दुसऱ्यादिवशी दिवसभर घरीच राहला. रात्रभर या चांदीचे काय करायचे याचा विचार करीत दोघे नवराबायको बसून होते. अनेक तऱ्हेने विचार करून कोणता धंदा करावा हे ते ठरवू शकले नाहीत. रात्री खायला-प्यायला पण त्यांना सुचले नाही. जेवायला उशीर झाला होता, पण त्यांना भूकपण लागली नव्हती. जेवण पण जाईना. त्या दिवशी रात्री त्याला गाणेबिणे पण सुचले नाही.

रात्रभर त्याला झोप आली नाही. या कुशीवरून त्या कुशीवर वळत त्याने रात्र काढली. सकाळी उठल्यावर प्रथम सर्व चांदी जागेवर आहे की नाही त्याने जाऊन पाहिले.

असेच तीन दिवस गेले. गरिबाच्या मनात जणुकाही एकदम प्रकाश पडला. तो ती चांदी घेऊन त्या श्रीमंत व्यापाऱ्याच्या घरी गेला.

व्यापाऱ्याने त्याला पाहताच विचारले– "काय रे बुवा! ठीक आहे ना सर्व! पैशाचे काय करणार, काही ठरविलेस की नाही?"

"हो ठरविले शेटजी! आपण आपली ही चांदी ठेवून घ्या! मी आपले हे उपकार जन्मभर विसरणार नाही." असे सांगून त्याने सर्व चांदी व्यापाऱ्यासमोर ठेवली व काही बोलल्याशिवाय घरी निघून गेला.

तीन दिवसानंतर तो पुन्हा कामावर गेला. त्याला हलके वाटले. त्या दिवशी रात्री पुन्हां तो आपली एक तारी घेऊन आनंदाने गात बसला. व्यापाऱ्याची बायको गाणे ऐकत विचार करू लागली–हे सुख आपल्या नशिबी कधी येईल का? विचार करीत असता तिच्या डोळ्यातून नकळत दोन टिपे गळली.

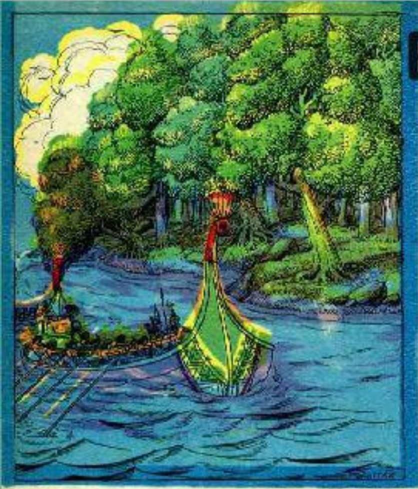
पडकें देऊळ

[२७]

[वृश्चिक बेटावरच्या वाटेवर शिखीमुख वगैरे जांगलाला भेटले. जांगलाने शिखीमुखला सांगितले की पुजारी त्याला ठार करण्याच्या प्रयत्नात होता. पण तो त्याच्या हातातून निसटून आला. सूर्योदय झाल्यावर सर्व निघाले. एका बेटाच्या वळणावर त्यांना पुजाऱ्याची नाव दिसली. विक्रमने पुजाऱ्यावर बाण सोडले. पुढे—]

विक्रमकेसरीचा बाण पुजाऱ्याला लागलाच नाही, एवढेच नव्हेतर त्याचे बाण त्याच्या नावेला सुद्धा लागले नाहीत, त्या भयंकर महासर्पाने पुजाऱ्याच्या एका साथीदाराला गिळले. त्यामुळे त्याचे पोट भरले होते, म्हणून त्याची गती थोडी मंद पडली. तो महासर्प एका जागी थोडा वेळ थांबून व आपली फडा वर करून चारी बाजूला पाहू लागला.

त्या भयंकर महासर्पाच्या दृष्टीआड होण्याच्या हेतूने शिखीमुख आपल्या साथीदारांसह शेजारच्या झाडीत जाऊन लपला. शिखीमुख लाल कुत्र्याच्या पाठीवर तो ओरडू नये या साठी हळू हळू हात फिरवू लागला. तो महासर्प आपल्या नावा बुडवून तर टाकणार नाही ना, ही भीती पण त्यांना वाटू लागली. तसे झाले तर त्यात धोका आहे. त्यांना त्या निर्जन बेटावर अडकून रहावे लागेल.

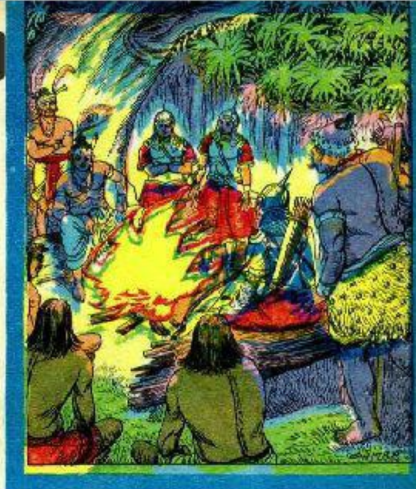
पाहता पाहता पडक्या देवळाच्या पुजाऱ्याच्या नावा बेटाच्या वळणापलीकडे दृष्टीआड झाल्या. महासर्प थोडा वेळ चारी बाजूला पाहून व खाण्या योग्य काही नाही हे पाहून दुसऱ्याच एका बेटाकडे वळला. शिखीमुख व त्याचे साथी तो सर्व प्रकार लपून पहात होते. नंतर महासर्प दूर निघून गेल्याची खात्री झाल्यावर ते आपल्या नावात बसून पुढे निघाले.

शिखीमुख आपल्या साथीदारांसह ज्या बेटावर उतरला होता त्या बेटावर त्यांच्या सुदैवाने अनिष्ट असे काही घडले नाही. त्यांनी पुढचा प्रवास सुरू करण्याचे ठरविले. ज्या बाजूला महासर्प भेटला होता त्या बाजूने न जाता शिखीमुख व त्याचे साथीदार दुसऱ्याच वाटेने निघाले. म्हणून त्यांना महासर्पाची भीती उरली नाही. पण असेच एकादे दुसरे जिवाणू तर भेटणार नाही वाटेत? अशी दुसरी भीती त्यांना वाटू लागली होती.

नावा निघण्यापूर्वी शिखीमुख आपल्या इतर साथीदारांना म्हणाला–"वृश्चिक द्वीपावर पोचण्यापूर्वी आपल्यावर अनेक संकटे येणार आहेत हे तुम्हांला आतापर्यंतच्या अनुभवावरून कळलेच असेल. मी व विक्रम दोघांना वृश्चिक द्वीपावर पोचावेच लागणार. म्हणून तुमच्यापैकी कोणाला मागे स्वतःचा जीव धोक्यात न घालता याच बेटावर रहावयाचे असेल तर मला तरी त्यात हरकत वाटत नाही. स्वतः विचार करून आनंदाने याच बेटावर विश्रांती घ्यावी. आम्ही परत जातांना वाटेवर त्यांना बरोबर घेऊन जाऊ. परत येईपर्यंत लागणारे खाद्यपदार्थ त्यांच्यासाठी ठेवून जाऊ."

शिखीमुख म्हणाला ते ऐकून सर्व थक्कच झाले. नांगसोम, अजित, वीरभद्र एवढेच नव्हे तर जांगलासह सर्व काय वाटेल ते संकट ओढवले तरी त्याला तोंड द्यायला तयार झाले. सर्व म्हणाले, वृश्चिकद्वीप पाहल्याशिवाय आम्ही परत जायला तयार नाही. जंगला असे ही म्हणाला–"तो दुष्ट पुजारी ठार झालेला पाहल्याशिवाय माझ्या मनाचे समाधान होणार नाही." त्याला एकट्याने वृश्चिकद्वीपावर जावे लागले व त्या प्रयत्नात मरण आले तरी चालेल, असे जांगलाने स्पष्ट सांगितले.

आपल्या सर्व साथीदारांचे साहस व दृढ निश्चय पाहून शिखीमुखला पण अर्थातच बरे वाटले. त्यांच्या नावा पुढे निघाल्या. पाठचा वारा मिळाला. म्हणून त्यांनी शिडे उभारली. त्यांच्या पूर्वी निघालेल्या पुजाऱ्याच्या नावा कोठे दिसतात का, हे त्यांनी लक्षपूर्वक पाहिले. परंतु त्यांना त्या दिसल्या नाहीत. सूर्यास्ताची वेळ होऊ लागली. कालोखात पुढे जाणे धोक्याचे होते. शिखीमुखच्या सूचनेवरून नावा एका लहानशा बेटाजवळ आणण्यात आल्या आणि त्यांच्या दोऱ्या काठावरच्या झाडांना बांधून ठेवण्यात आल्या. जवळच सैपाकाच्या तयारीला सर्व लागले.

सैपाक झाल्यावर सर्व खायला बसले. प्रहर रात्र उलटून गेली. त्या बेटावर मगरीसुसरी किंवा पाण्यातले इतर प्राणी दिसले नाहीत. परंतु झाडांवर पक्ष्यांची किलबिलाटच नव्हे तर ओरडणे चालू होते. कारण ते पाण्यातल्या माशांवर जगणारे पक्षी होते. तेव्हां निश्चितपणे कोणाला झोप येणे तर शक्यच नव्हते. म्हणून लहान मोठ्या शेकोट्या पेटवून त्यांच्या चारी बाजूला सर्व गप्पा मारीत बसले. लाटांबरोबर डोलणाऱ्या नावा त्यांना दुरून भुतासारख्या वाटल्या. पाळी पाळीने सर्वांनी पाहरा द्यायचा नंतर झोपायचे ठरले. मध्य रात्र उलटल्यावर नांगसोमची पाहरा देण्याची पाळी होती.

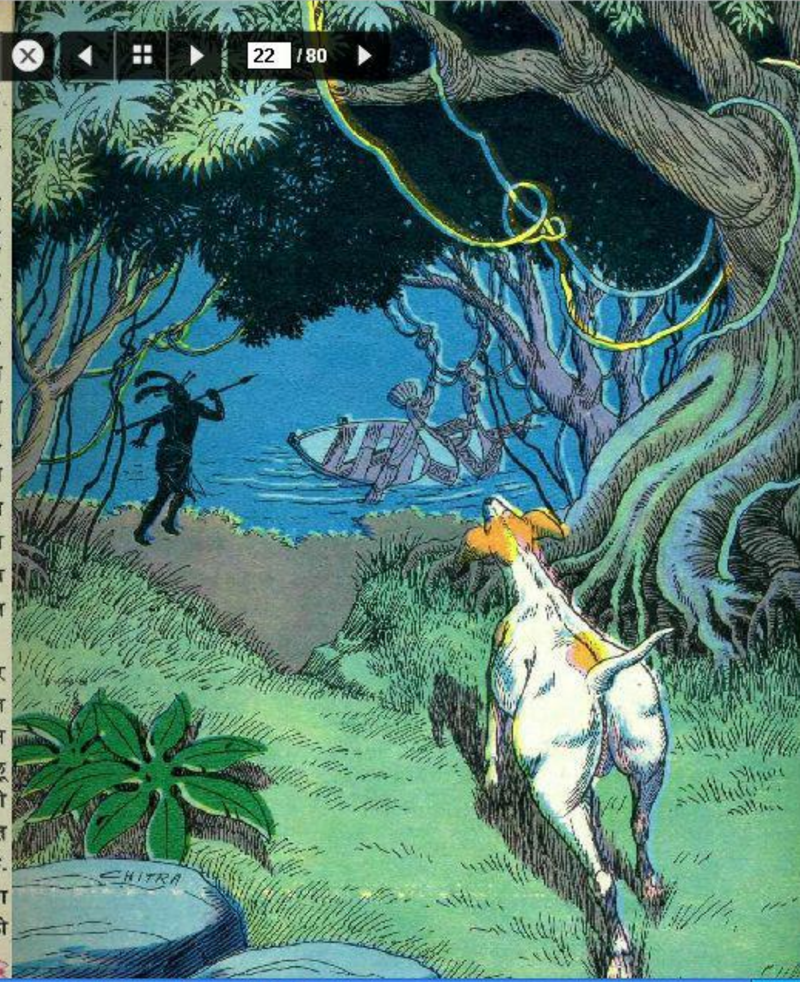

नांगसोम भाला घेऊन एकदा नावा पाहून आला आणि पुन्हां शेकोटीजवळ बसला. पक्ष्यांचे भयंकर आवाज त्याला नकोसे वाटत होते. एक जांभई घेऊन त्याने कुत्र्याच्या तोंडावर व पाठीवर प्रेमाने हात फिरवला.

कुत्र्याची नजर अचानक नावांच्या बाजूला वळली आणि चटदशी तो उभा राहून त्या बाजूला प्रथम नुसता गुरगुरत राहली व नंतर भूंकू लागला. कुत्रा हुशार आहे. काही धोका आहे, हे नांगसोमने ओळखले कुत्रा त्या बाजूला भुंकत निघाला सुद्धा. नांगसोमला एक नाव हलू लागल्याचे व दुसऱ्या नावेपासून दूर दूर सरकू लागल्याचे स्पष्ट दिसले.

नांगसोमने लालकुत्र्याच्या पाठीवर हळुवारपणे, तू भुंकू नकोस बरं का, हे सुचविण्यासाठीच जणुकाही हात फिरविला. नंतर भाला घट्ट हातात धरला व मांजराच्या पावलान खाली वाकून नावांजवळ गेला. त्याला नावा एकाबाजूला पुन्हां पुन्हां वाकत असल्याचे दिसले प्रथम त्याला वाटले की मगरीसुसरी नावेजवळ आल्या असतील. पण पाण्यात त्यामुळ लहान लहान लाटा उत्पन्न व्हायला हव्या होत्या. परंतु त्या पैकी काहीच न झालेले पाहून त्याला संशय आला, शत्रू नावा पळवून नेण्याचा किंवा नावांना भोक पाडून ठेवण्याचा प्रयत्न तर करीत नसेल?

नांगसोमने कुत्र्याला बाहेर किनाऱ्यावर रहायला खूण केली आणि स्वतः पाण्यात उतरला. तो नावांजवळ गेला आणि चटकन नावेत पाय टाकला. लगेच नाव डोलू लागली व नावे खालून एक काळी आकृती बाहेर आली. चांदण्याच्या मंद प्रकाशात देखील दोघांनी परस्परांना ओळखले. क्षणार्धात नांगसोमने आपला भाला त्या काळया आकृतीवर फेकला त्याच वेळी

पाण्यातल्या व्यक्तीने पण आपला भाला नांगसोमवर फेकला. सुदैवाने तो भाला नांगसोमला लागला नाही. नावेच्या कडेला जाऊन लागला. परंतु नांगसोमने मारलेला भाला मात्र त्या व्यक्तीच्या पाठीत जाऊन रुतला. शत्रू जोराने ओरडला. लगेच नांगसोमने पाण्यात उडी टाकली व शत्रूला पाण्याबाहेर ओढीत मोठ्याने ओरडला– "शत्रू! शत्रू!"

तो आवाज ऐकून शिखीमुख वगैरे ताडकन उडून उभे राहले व नांगसोमच्या मदतीला धावले. तोपर्यंत नांगसोम शत्रूला बाहेर ओढून घेऊन आला होता. शत्रूच्या पाठीत शिरलेला भाला तसाच होता. तो कण्हत होता. अजितच्या हातातली मशाल घेऊन शिखीने शत्रूला जवळ जाऊन पाहिले. तो शबरवस्तीजवळ लूटपाट करणाऱ्या टोळीतलाच एक जण होता. त्या टोळीतले दोघे तिथे पुजाऱ्याबरोबर गोलभरा आलेले होते.

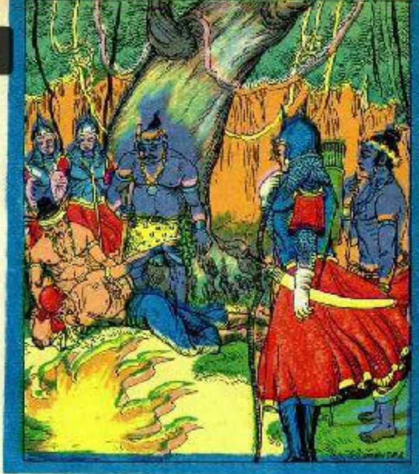
नांगसोमने सर्व प्रसंग थोडक्यात वर्णन करून सांगितला. शिखीमुख शत्रूला म्हणाला– "तुला तुझ्या कर्माचे फळ मिळाले. आता जागण्याचा आशा सोडून दे. मरणापूर्वी एवढेच सांग, नावेला भोक पाडण्यासाठी तू आला होतास की नाही? आणि तो पुजारी कोठे आहे? कोणत्या बेटावर आहे? खरे काय ते सांग, नाही तर तुला भाल्याने टोचून टोचून ठार करू."

शत्रू मोठी कळ आल्याने एकदम मोठ्याने किंकाळी फोडल्यासारखा ओरडला. पहिल्या प्रश्नाचे त्याने होकारार्थी मान हलवून उत्तर दिले आणि एका बेटाकडे बोट दाखवून दुसऱ्या प्रश्नाचे उत्तर दिले. तेव्हां शिखीमुखने नांगसोमला हळूच भाला काढून तो वांचतो का पहायला सांगितले. परंतु भाला काढल्याबरोबर बिचारा गतप्राण झाला.

"शिखी! आपला पाठलाग त्या दुष्ट पुजाऱ्याने गोलभरा गावापर्यंत केला आणि वृश्चिक द्वीपापर्यंत तो आपला पिच्छा पुरवणार आहे से दिसते." विक्रमकेसरी म्हणाला.

"नुसता पाठलाग केला तरी हरकत नही, वाटेत आपल्याला बुडवून किंवा इतर तऱ्हेने ठार करण्याचा पण त्याचा प्रयत्न आहे. आपल्या नावा वाटेत बुडाल्या तर इकडच्या निर्जन बेटावर आपण उपाशी मरू किंवा लांडग्या कोल्ह्यांच्या तोंडी आपल्याला मरण येईल. आता या पुढे या नावांचे रक्षण पण आपणां सर्वांना जिवा पलीकडे करावे लागणार." शिखीमुख म्हणाला.

काळोख्या रात्रीच त्या बेटावर जाऊन पुजाऱ्याचा शेवट करणे सोपे होईल हे नांगसोमने सुचविले. पण शिखीमुखला तो सल्ला पटला नाही. म्हणाला–"तो आपला मूर्खपणा ठरेल. झाडावरून किंवा झाडाआड लपून त्यांनी आपल्यावर बाणांचामारा सुरू केला तर? नाही, त्यात धोका आहे. आपण जास्त जास्त सावधगिरी बाळगली पाहिजे. पुजारी लबाड आणि वस्ताद आहे. तो आपल्याला पकडण्यासाठी व ठार

करण्यासाठी केव्हां, कोठून व कसे जाळे टाकील, हे सांगणे कठीण आहे. वृश्चिक द्वीपावर पोचण्यापूर्वी आपल्याला ठार करता आले तर त्याला एकट्याला वृश्चिक द्वीपावरचा ठेवा मिळेल. त्या साठी त्याचा हा प्रयत्न चालू आहे. ताडपत्रे त्याच्या हातात आहेत. आपला काटा दूर करता आला तर तो त्याला हवा आहे. म्हणून आपण डोळ्यात तेल घालून सतत सावध राहलं पाहिजे."

उरलेली रात्र निर्विघ्न पार पडली. उजाडल्याबरोबर पुढच्या प्रवासाची सर्वांनी तयारी केली. त्या मृत शत्रूने सांगितल्या-

प्रमाणे ते त्या बेटावर जाऊन उतरले. बराच शोध केल्यावर त्यांना रात्री पेटवून विझत आलेल्या शेकोट्या दिसल्या. परंतु शत्रू जवळपास कोठे नव्हता. पहाटेच ते लोक पुढे निघून गेले असावेत असे शिखीमुखला वाटले.

त्यानंतर चार दिवस लागोपाठ लहान मोठ्या बेटांवर मुक्काम करीत ते पुढे गेले. पाचव्या दिवशी संध्याकाळी ते एका मोठ्या बेटानजीक पोचले. त्या बेटावर डोंगर व मोठमोठी उंच झाडे होती. परंतु त्यांना वाटेत कोठे ही पुजाऱ्याच्या नावा दिसल्यां नाहीत किंवा त्या मोठ्या बेटाच्या किनाऱ्यावर पण दृष्टीस पडल्या नाहीत.

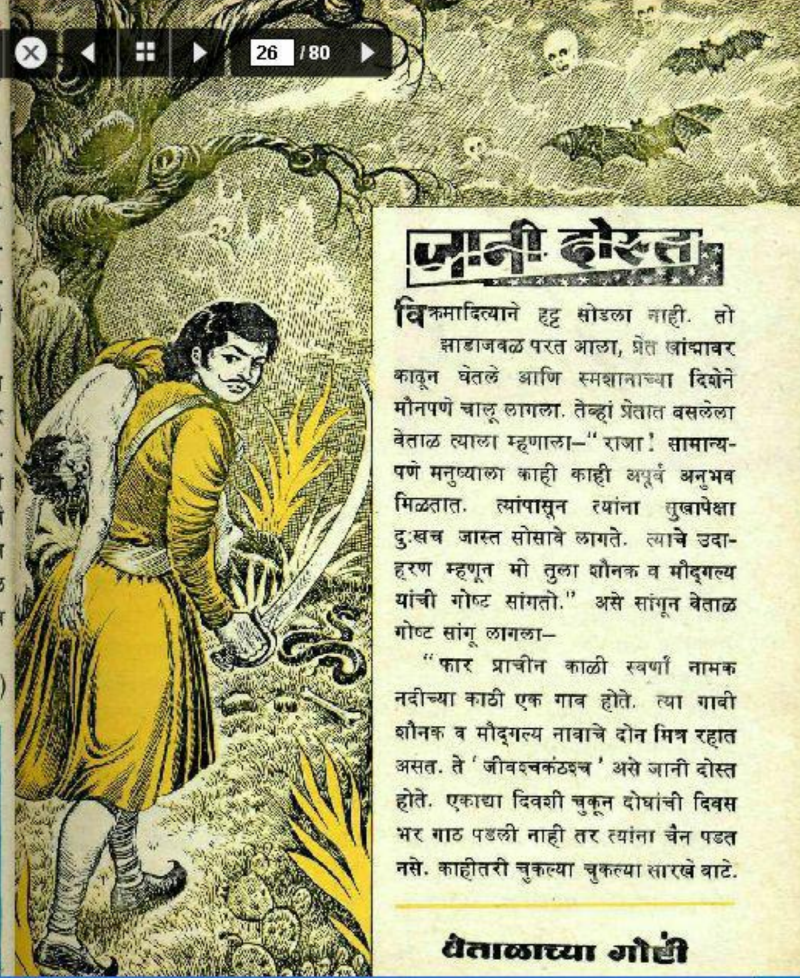
नांगसोम म्हणाला की त्यांच्या जातीतल्या लोकांच्या तोंडी वृश्चिक बेटाचे जे वर्णन त्याने ऐकले होते तेच ते बेट आहे. ते ऐकून शिखीमुख व विक्रमकेसरीला परमानंद झाला. त्यांनी नावा किनाऱ्याला नेण्याचे ठरविले.

थोड्याच वेळात नावा किनाऱ्याला जाऊन लागल्या. सर्व किनाऱ्यावर उतरले. सूर्यास्ताची वेळ होती. वृश्चिक द्वीप कसे आहे हे जरा पाहून घ्यावे, यासाठी विक्रम व शिखीमुख एका टेकडीवर चढले. बाकी लोक नावा होत्या तेथे थांबले.

दोघे उंच टेकडीच्या टोकाला जाऊन चारी बाजूला पाहू लागले. त्यांना दूर एक सर्वात उंच डोंगराचे शिखर दिसले. ते पाहून ते परत फिरले तेव्हां त्यांची दृष्टी एका दुसऱ्या टेकडीवर पडली. तेथे त्यांना जे दिसले ते पाहून दोघे थक्कच झाले. त्यांना एक जुनाट पडके देऊळ जीर्णावस्थेत दिसले. दोघे आश्चर्याने व आनंदाने परस्परांकडे पाहू लागले.

(पुढील गोष्ट पुढील अंकी)

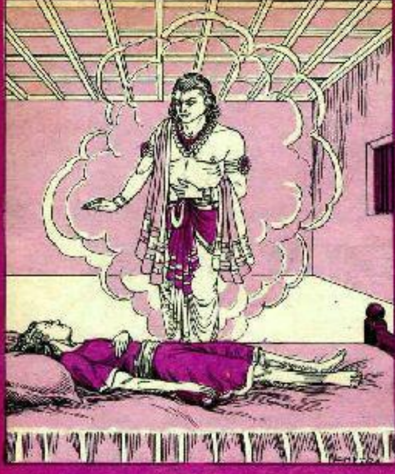

जानी दोस्त

विक्रमादित्याने हट्ट सोडला नाही. तो झाडाजवळ परत आला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि स्मशानाच्या दिशेने मौनपणे चालू लागला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा! सामान्यपणे मनुष्याला काही काही अपूर्व अनुभव मिळतात. त्यांपासून त्यांना सुखापेक्षा दुःखच जास्त सोसावे लागते. त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला शौनक व मौद्गल्य यांची गोष्ट सांगतो." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला–

"फार प्राचीन काळी स्वर्णा नामक नदीच्या काठी एक गाव होते. त्या गावी शौनक व मौद्गल्य नावाचे दोन मित्र रहात असत. ते 'जीवश्चकंठश्च' असे जानी दोस्त होते. एकाद्या दिवशी चुकून दोघांची दिवस भर गाठ पडली नाही तर त्यांना चैन पडत नसे. काहीतरी चुकल्या चुकल्या सारखे वाटे.

वेताळाच्या गोष्टी

एके दिवशी अचानक मौद्ल्य मरण पावला. शौनक आपल्या मित्राच्या प्रेताला मिठी मारून मोठमोठ्याने रडू लागला. तिघा चौघांनी मिळून त्याला दूर केले, पण तो तसाच रडत बसून राहिला.

मित्राच्या मृत्यूमुळे शौनकला कोणत्याही कामात उत्साह वाटत नाहीसा झाला. त्याला त्याचे पुढील आयुष्य अंधकारमय भासू लागले. भ्रमिष्टा सारखा तो करू लागला.

एक दिवशी शौनकला रात्री स्वप्न पडले. त्याला स्वप्नात त्याचा मित्र मौद्गल्य दसला. त्याच्या सर्वांगावर देवासारखे वस्त्रालंकार होते. तो शौनकला म्हणाला– "मित्रा! यमलोकात माझी चांगल्या पदावर नेमणूक झाली आहे. मला पुष्कळ अधिकार यमाच्या कृपेने मिळाले आहेत. म्हणून आपण रोज तेथे भेटावयाचे झाल्यास मी त्याची व्यवस्था करून ठेवली आहे. तू झोपण्यापूर्वी मी सांगतो तो मंत्र म्हणालास तर झोपल्यावर तुला यमलोकात विहार करता येईल व झोप मोडण्यापूर्वी परत मृत्युलोकात येता येईल." असे सांगून त्याने शौनकला एक मंत्र शिकविला. शौनकला परमानंद झाला.

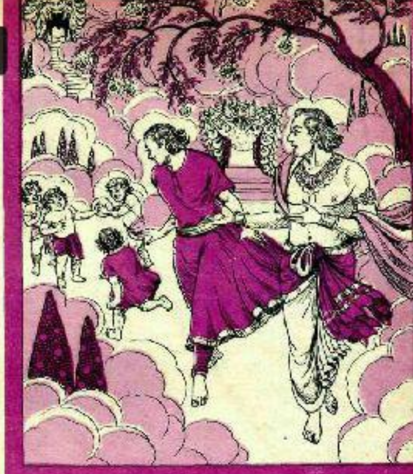
दुसऱ्या दिवशी शौनकची झोप मोडली तेव्हां त्याला हलके हलकेसे वाटले. त्याला रात्री जे स्वप्न पडले होते ते खरें व्हावे अशी तो मनोमन देवाजवळ प्रार्थना करू लागला. रात्री त्याने झोपण्यापूर्वी तो मंत्र म्हटला. त्यानंतर थोड्या वेळाने तो यमलोकात पोचला. मौद्गल्य शौनकला भेटायला सामोरा आला आणि त्याला बोलावून घेऊन गेला दोघे बराच वेळ गप्पा मारीत बसले. किती वेळ झाला दोघांपैकी कोणालाच कळले नाही. परंतु शौनकची झोप मोडली तेव्हां तो आपल्याच घरात अंथरुणावर होता.

त्या दिवसापासून रोज झोपण्यापूर्वी शौनक तो मंत्र म्हणू लागला. तो रोज यमलोकी जाई आणि मौद्गल्यबरोबर गप्पा गोष्टीत स्वत:चे दु:ख विसरून जाई.

एक दिवशी रात्री शौनकच्या कुशीत त्याचा पाच वर्षांचा नातू पण झोपला. आजोबा मंत्र म्हणू लागलेले पाहून त्याने तो मंत्र लक्षपूर्वक ऐकला आणि म्हटला. शौनकने यमलोकात नातवाला पण आलेला पाहिले व शौनक घाबरून गेला. परंतु मुलगा मात्र थोडादेखील घाबरलेला दिसत नव्हता. एका जागी मुले खेळत असलेली पाहून तो त्यांच्याबरोबर खेळू लागला.

आपल्या नातवाला इतर मुलांबरोबर खेळत असलेला पाहून शौनकच्या मनाचे समाधान झाले. तो नित्य नियमाप्रमाणे मौद्गल्यशी गप्पात रंगून गेला. पण सकाळी शौनकला अंथरुणावर नातवाचे निर्जीव शरीर मात्र दिसले. यमलोकातून शौनक जिवंत परत आला, पण त्याचा नातू तेथेच राहिला. दुसरा दिवशी रात्र होईपर्यंत त्याला काही करता आले नाही. दिवसभर तो काळजी करीत बसला होता.

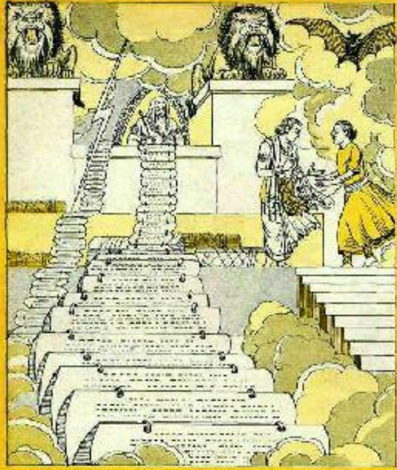
घरातली इतर मंडळी मुलगा मेलेला पाहून मोठमोठ्याने रडू लागली.

तेव्हां मौद्ल्य म्हणाला–"तुम्ही घाबरू नका, उद्या सकाळपर्यंत तो पुन्हा उठून हिंडू फिरू लागेल." सर्वांना शंका वाटू लागली की नातवाच्या मरणाला कारण शौनकच असला पाहिजे.

शौनकला तो दिवस एका युगासारखा वाटला. रात्री झोपल्याबरोबर शौनकने मंत्र म्हटला व यमलोकात पोचताच तो आपल्या मित्राला म्हणाला–"काल माझ्याबरोबर माझा नातूपण यमलोकात आला होता. तो येथेच राहिला आहे. त्याला हुडकून काढ."

"मी त्याला कोठे शोधू बुवा! हे तर अशक्य आहे." मौद्गल्य म्हणाला.

चित्रगुप्ताकडे पुष्कळ वह्या व चोपड्या होत्या. बराच वेळ तपासून पाहिल्यावर मुलाचा शोध लागला.

मौद्‌गल्य म्हणाला–"बाप रे बाप! किती त्रास झाला, पण तुझ्या नातवाचा पत्ता शेवटी लागला. तू खरोखर भाग्यवान आहेस. तुझ्या शेजारच्या गावी एक डुकरीण आज रात्री विईल. तिला तेरा पिल्ले होतील. एका पिल्लाच्या तोंडावर पांढरा डाग असेल. तोच तुझा नातू." मौद्‌गल्य म्हणाला.

"कां, अशक्य कां म्हणतोस? मुलगा कोठे असा नाहीसा होईल का? माझ्या नातवाचा शोध लागल्याशिवाय मला येथून परत जाता येणार नाही. माझा जीव गेला तरी चालेल, पण मला परत जातां येणार नाही. परत जाईन तर मी आपल्या नातवाला बरोबर घेऊनच जाईन." शौनक म्हणाला.

"जन्म मरणाचा हिशोब लिहिणाऱ्या चित्रगुप्ताकडे गेल्यास आपल्याला तुझा नातू कोठे आहे हे कळेल. तरमग चल, आपण चित्रगुप्ताच्या कचेरीत जाऊ या." मौद्‌गल्य म्हणाला.

"मला तू भाग्यवान म्हणतोस! मनुष्याला डुकराच्या पोटी जन्म घ्यावा लागला म्हणजे त्यानं काही तरी मोठे पाप केले असले पाहिजे असे आपण मानतो." शौनक चकित होऊन म्हणाला.

"माझ्या म्हणण्याचा अर्थ असा आहे की तू उजाडताच त्या गावी जा. डुकराच्या त्या पोराला ठार कर, म्हणजे तुझा नातू जिवंत होईल." मौद्‌गल्य म्हणाला.

थोड्या वेळाने मौद्‌गल्यची झोप मोडली त्याने शेजारच्या गावी जाऊन व्यालेल्या डुकरिणीचा शोध काढला. तिची पिले मोजून पाहिली. पांढरा डाग असलेले पिल्लू विकत घेतले व त्याला तेथल्या तेथ ठार करून घरी परत आला. त्याला घरी आल्यावर त्याचा नातू नेहमीसारखा घरात खेळत उड्या मारीत असलेला पाहून आश्चर्य वाटले व कमालीचा आनंद वाटला. परंतु त्यानंतर त्याने पुन्हा यमलोकात जाण्याचे नाव काढले नाही आणि आपल्या जानी दोस्ताला भेटण्यासाठी त्याचा जीव ही तळमळला नाही.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला–"राजा! माझ्या मनात एक शंका आहे. शौनकने अनेक वेळा यमलोकाची यात्रा केली व शेवटची यात्रा करून ही त्याचे नुकसान झाले नाही. झाला तो फायदाच झाला. मग त्याने आपल्या जानी दोस्ताला भेटण्याचा विचार मनातून काढून कां टाकला? या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर तुला परिणाम माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर छकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागतील."

त्यावर विक्रमादित्य म्हणाला–"शौनकचा नातू यमलोकी गेला व त्याचा जन्म एका डुकराच्या पोटी झाला. त्याबद्दल मौद्‌गल्य मुळीच जबाबदार नव्हता. शौनकचे मित्रावरील प्रेम कमी व्हायला दुसरे कारण झाले असावे. ते कारण म्हणजे यमलोकातला एक अधिकारी असून ही मौद्‌गल्याचा मानवा संबंधी दृष्टिकोण बदलला हे होय. जन्म व मृत्यू होणे व उत्तम लोकांना नीच प्राण्यांच्या पोटी जन्म घ्यावा लागणे मौद्‌गल्यला सामान्य वाटल्या गोष्टी. परंतु शौनकच्या मनातला मानवधर्म जिवंत होता. दोघां मित्रांच्या मनःस्थितीत जे अंतर पडले ते शौनकला त्याच्या नातवाच्या मृत्यूनंतरच कळले. त्यानंतर दोघांच्या मैत्रीचा धागा तुटला असल्यास नवल नाही."

अशा तऱ्हेने राजाचे मौनभंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

समेट

उन्हाळ्याचे दिवस होते. जंगलातल्या एका तलावात पाणी प्यायला एक सिंह व एक रानटी डुक्कर दोघे जवळ जवळ एकाच वेळी येऊन पोचले. डुक्कर थोडे आधी आले आणि आल्याबरोबर पाणी पिऊ लागले. परंतु सिंहाने त्याला बाजूला ढकलले व म्हणाला–"मी आपली तहान भागवून घेतो, मग तू पाणी पी."

"मी पहिल्याने आलो, म्हणून मी प्याल्यावर तू पी." डुक्कर म्हणाले.

"मी म्हणतो ते ऐकले नाहीस तर तुला माझ्या पंज्यांचा तडाखा सहन करावा लागेल." सिंह म्हणाला.

"मी आपल्या सुळयांनी तुझे पोट फाडून टाकीन. खबरदार!" डुक्कर म्हणाले.

दोघांची झुंज सुरू झाली.

इतक्यात झाडांवर पक्ष्यांच्या पंखांचे फडफडणे ऐकू आले. सिंहाने वर डोके करून पाहिले. गिधाडे पहिल्याने कोण मरतो याची वाट पहात बसली होती.

"आपण व्यर्थ कां भांडायचे?" सिंह म्हणाला.

"मी कोठे नाही म्हणालो?" डुक्कराने विचारले.

दोन्ही रानटी श्वापदे एकाच वेळी तलावाचे पाणी पिऊन आपल्या वाटेने निघून गेली.

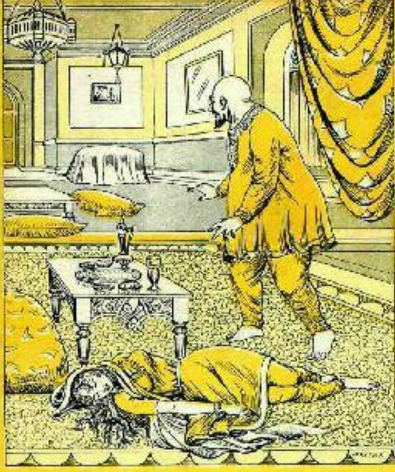
कपटी काजी

फार जुनी गोष्ट आहे, गझनी नगरी सुलतान महंमद याची राजवट चालू होती. एक दिवशी एक व्यापारी हिन्दुस्थानच्या वाटेवर गझनी येथे उतरला. ते शहर त्याला फार पसंत पडले. म्हणून त्याने तेथेच राहून व्यापार करण्याचे ठरविले. व्यापारांत त्याला खूप फायदा झाला. तेव्हां त्याने एका सुंदर मुलीशी लग्न केले आणि ऐश आरामात राहू लागला.

त्याचा व्यापार उत्तरोत्तर वाढतच गेला. तो हिंदुस्थानात माल पाठवी. त्याला व्यापाराच्या कामाने हिंदुस्थानात जावे लागले. व्यापाऱ्याने विचार केला की आपल्याला हिंदुस्थानात कमीत कमी एक वर्ष तरी रहावे लागणार. बायकोला गावात कडे ठेवून जाण्यासारखा जवळचा नातेवाईक कोणी नव्हता. पण गावात एक काजी साहेब होते. लोक त्याला सदाचारी म्हणून फार मान देत. म्हणून व्यापारी त्याच्याकडे जाऊन म्हणाला–"काजी साहेब! मी व्यापाराच्या कामाने परदेशी जात आहे. बायकोला बरोबर घेऊन जाणे कठीण वाटते. म्हणून मी परत येईपर्यंत कुटुंबाला आपल्या आश्रयास सोडून जावे म्हणतो. खर्चासाठी जी रक्कम लागेल ती मी आगाऊ देऊन ठेवतो."

काजी त्या गोष्टीस कबूल झाला. व्यापारी बायकोला काजीच्या आश्रयाखाली सोडून परदेशी निघून गेला.

व्यापाऱ्याच्या बायकोने ईश्वर चिंतनात काजीच्या घरी एक वर्ष काढले. परंतु काजीने तिला एकदा छान पाहून घेतले. तिचे सौंदर्य पाहून काजी चकित झाला. त्याने व्यापाऱ्याच्या बायकोला फसविण्याचा विचार केला.

एक दिवशी काजीची बायको व्यापाऱ्याच्या बायकोला घरात लक्ष ठेवायला सांगून कोठे तरी निघून गेली. ती गोष्ट काजीला कळली. म्हणून तो बायको निघून गेल्याचे कळल्याबरोबर नेहमीच्यापेक्षा लवकर घरी परत आला व सरळ व्यापाऱ्याची बायको ज्या खोलीत रहात असे त्या खोलीत गेला व म्हणाला–"पापकर्मापासून मी किती दूर पळतो हे सर्व जगाला माहीत आहे. मग तू पडद्या आड कां बसतेस?"

काजी म्हणाला ते ऐकून व्यापाऱ्याच्या बायकोला काजीसमोर जायला धीर आला. तिने जेवायला ताट वाढून ठेवले व खोलीत जाऊन बसली. तेव्हां काजीने भूल येणारे औषध अन्नात मिळवून ठेवून दिले. नंतर व्यापाऱ्याच्या बायकोला बोलावून म्हणाला–"तू मला एकट्याला खायला वाढून निघून गेलीस. एकट्याने जेवणे हे एक मोठे पाप आहे. ते पाप लागू नये यासाठी चार घास तू देखील खा."

आपल्या आश्रमदात्या काजीच्या इच्छे विरुद्ध काही करणे बरोबर नाही असा विचार करून व्यापाऱ्याच्या बायकोने चार घास खाल्ले आणि औषधाचा परिणाम झाल्यामुळे ती बेशुद्ध होऊन पडली.

ठीक त्याच वेळी कोणी तरी दाराची कडी वाजविली. काजी घाबरला. त्याने व्यापाऱ्याच्या बायकोला एका मोठ्या कपटात नेऊन ठेवले व दार बंद केले.

घराचे दार उघडल्याबरोबर काजीची बायको मुलांना घेऊन घरात आली. काजी तिला पाहिल्याबरोबर रागाने विचारू लागला–"कोठे गेली होतीस?"

"कां? मी व्यापाऱ्याच्या बायकोला लक्ष ठेवायला सांगून गेले होते. ती नव्हती का?" काजीच्या बायकोने विचारले.

"मी येऊन दोन तास होत आले. घरात कोणी नाही. परक्या माणसांवर घर टाकून जाणे शोभते का? काही कोणी उचलून नेले तर कोण जबाबदार?" काजी बायकोला रागावला.

ते ऐकून काजीची बायको व मुले चकितच झाली. त्यांचे बोलणे चालू होते नेमका त्याच वेळी व्यापारी परदेशांतून परत आला. हिंदुस्थानातून तो त्याच दिवशी परतला होता.

व्यापारी काजीला म्हणाला–"मी बायकोला घेऊन जायला आलो आहे. तुम्ही इतके दिवस तिला आश्रय दिलात त्याबद्दल मी फार फार आभारी आहे."

"तुझी बायको कोणाला काही सांगितल्याशिवाय घराबाहेर कोठेतरी निघून गेली." काजी म्हणाला.

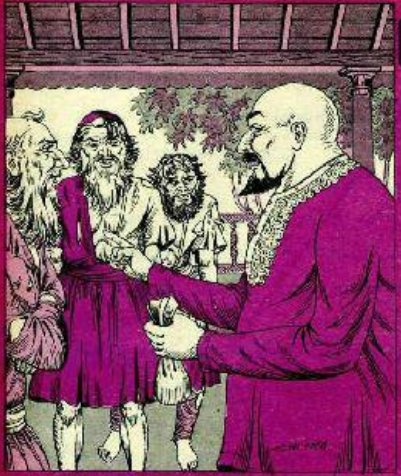
"काजी साहेब! थट्टा करता आहा, हे मला कळते. बोलवा तिला. मला कामे पण पुष्कळ आहेत." व्यापारी म्हणाला.

"मी थट्टा नाही करीत. तुमची बायको घरात नाही. ती कोठे गेली मला माहीत नाही." काजी म्हणाला.

"माझी बायको घर सोडून कोठे बाहेर जाणे शक्यच नाही!" व्यापारी म्हणाला.

काजी रागाचा आव आणून म्हणाला–"तू एक महा मूर्ख दिसतो आहेस! खरे

वाटतं नसेल तर मग जा घरात आणि पहा, कोठे आहे तुझी बायको ती."

व्यापारी घरात कसा जाणार? त्याने सरळ सुलतानाकडे आपले गाऱ्हाणे नेले.

सुलतानाने काजीला बोलावून चवकशी केली. काजी सुलतानाला म्हणाला–"आज तीन महिने झाले, या व्यापाऱ्याची बायको कोणाला काही सांगितल्याशिवाय घराबाहेर निघून गेली. पुष्कळ शोध काढला पण कोठें सापडली नाही."

"माझी बायको असे कधी करणेंच शक्य नाही. काजी साहेब साफ खोटे बोलत आहेत." व्यापारी म्हणाला.

सुलतानाने काजी साहेबांना त्यांचे म्हणणे खरे असल्याबद्दल साक्षीपुरावा द्यायला सांगितले. काजी साहेबांना शेजाऱ्च्या काही गरीब लोकांना पैसे चारून खोटी साक्ष द्यायला तयार करून आणले. त्या सर्व साक्षीदारांनी काजीने शिकवल्याप्रमाणे साक्ष दिली.

सुलतानाने व्यापाऱ्याची फिर्याद खोटी ठरल्याचा निवाडा दिला.

सुलतान महंमद वेष पालटून राज्यात कोठे काय घडते हे पाहून येत असे. सुलतान त्या दिवशी रात्री आपल्या राजधानीत फिरत फिरत एका दुकानाजवळ आला. तेथे काही मुले खेळत होती. त्या मुलांनी आपल्या पैकी एकाला राजा केले आणि म्हणाली–"तू आमच्या सुलतानासारखा निवाडा दिलास तर आम्ही तुला गादीवरून काढून टाकू. समजले?"

सुलतान ते ऐकून चकितच झाला. त्याने ते म्हणणाऱ्या मुलाला जवळ बोलावून विचारले–"काय रे सुलतान महंमदाचा निवाडा बरोबर नसतो का?"

"नाहीतर काय? आज सुलतानाने जो निवाडा सांगितला तो बरोबर होता का? कोणी बुद्धिमान मनुष्य अशा निवाड्यावर कधी विश्वास करील का?" मुलाने विचारले.

ते उत्तर ऐकून सुलतान थक्कच झाला.

दुसऱ्या दिवशी सुलतानाने त्या मुलाला आपल्याकडे बोलावून त्याला निवाडा द्यायला सांगितले.

मुलाला न्यायासनावर बसविण्यात आले. पहिल्या दिवशी काजीने ज्या ज्या लोकांना साक्षीदार म्हणून बोलाविले होते त्या सर्वांना एकेक करून बोलावण्यात आले. मुलाने त्या सर्वांना विचारले–"काय हो, तुम्ही व्यापाऱ्याच्या बायकोला कधी पाहिलेत का? तिचे वय काय असेल से वाटते तुम्हांला? ती दिसायला कशी काय आहे?"

सर्व साक्षीदारांनी तिला पाहिल्याचे सांगितले, पण तिचे वय, उंची वगैरे त्यांना सांगता आले नाही.

"तुम्ही खरे काय ते बोलणार की सर्वांना फाशीची शिक्षा सांगू?" मुलाने दटावून विचारले.

फांशीचे नाव ऐकताच सर्व साक्षीदारांनी मुलाच्या पायावर लोटांगण घालून गयावया करीत खरे ते सांगून टाकले. म्हणाले–"आम्हांला ही सर्व काय भानगड आहे, माहीत नाही? काजी साहेबांनी आम्हांला चार पैसे दिले म्हणून ते म्हणाले तशी साक्ष आम्ही दिली."

त्यानंतर काजीला खरी गोष्ट सांगावी लागली. व्यापाऱ्याच्या बायकोला कपाटातून बाहेर काढून परत व्यापाऱ्याला सोंपविण्यात आले. सुलतानाने काजीला हद्दपारीची शिक्षा केली आणि त्याची सर्व इस्टेट त्याच्या बायकोला देऊन टाकली. त्या मुलाने जितक्या चातुर्याने काजीचा कपटीपणा उघडकीस आणला ते पाहून सुलतानाने त्या मुलाच्या शिक्षणाचा सर्व खर्च राज्यातर्फे देऊन तो मुलगा मोठा झाल्यावर त्याला आपला वजीर म्हणून नेमले.

लांचखाऊ

पूर्वी एका राज्यात लांचखाऊपणा उत्तरोत्तर वाढत होता. राजाने कित्येकदां लांचखाऊ अधिकाऱ्यांना तंबी दिली, परंतु त्याचा काही उपयोग झाला नाही. म्हणून जो कोणी लांच खाताना सांपडे राजा त्याला ठार करून चव्हाट्यावर उलटा टांगून ठेवी किंवा त्याच्या अंगाचे तुकडे तुकडे करून कोल्ह्या कुत्र्यांना खायला घाली. शिक्षेची अंमल बजावणी करण्याचे काम एक न्हावी करी.

एकदा राजाने न्हाव्याला एका आरोपीशी गुप्तपणे बोलत असतांना पाहिले. राजाने दोघांना बोलवून दोघांचे बोलणे कशाविषयी चालू होते, हे विचारले.

आरोपी राजाला म्हणाला–" महाराज, न्हावी म्हणतो की त्याच्याकडे दोन सुरे आहेत. एका सुरीला चांगली धार आहे व दुसरी बोथट आहे. मी दोन रुपये दिले तर तो धार असलेल्या सुरीने ठार करील. नाही तर बोथट सुरीने टोचून टोचून ठार करील."

भाग्य पालटले

एका गावी एक श्रीमंत मनुष्य रहात असे. त्याला मूलबाळ नव्हते. पण मूल झाले नाही म्हणून नवराबायकोने कधी तक्रार केली नाही. कारण त्यांचा राग होता तो मनुष्य जातीवरच होता. त्यांच्या घरी कोणी भिकारी आला की ते त्याला घराबाहेर काढून लावीत. सरळ सांगून गेला नाही तर धक्के मारून काढीत. त्याच्या मनात दयाधर्म नावाची वस्तूच नव्हती.

घरकामासाठी त्यांनी दूरच्या गावाहून एका मुलीला विकत आणून ठेवले होते. त्या मुलीला इतके राबावे लागे की तिला एका क्षणाचीदेखील फुरसत मिळत नसे. मालकीण बाई एक राक्षसीण होती. मुलीला स्वस्थ बसलेली पाहल्यावर ती तिच्यावर खस्सकन ओरडे. ती मुलगी स्वतःच्या भाग्याला दोष देऊन रडत बसे.

ती मुलगी सुंदर असती तर कोणीतरी तिला तिच्या आई बाबांकडून विकत घेऊन तिच्याशी लग्न केले असते. पण तिला रूप नव्हते.

एक दिवशी ती चुलीत वाळलेले गवत घालून जाळ करीत होती. वाळक्या गवताला कधी कधी धान्याचे दाणे उरलेले मिळत. ती चुलीत गवत घालण्यापूर्वी ते दाणे काढून ठेवी. अशातऱ्हेने तिने शेरभर धान्य लपवून एका जागी ठेवले होते.

एक दिवशी ती मुलगी वाळलेले गवत चुलीत घालू लागली तेव्हां एक म्हातारा दारासमोर उभा राहून म्हणाला–" मुली! मी उपाशी आहे. काहीतरी भीक घाल!"

त्या मुलीला भूक म्हणजे काय हे चांगले माहीत होते. म्हणून तिला म्हाताऱ्याची दया आली. त्या वेळी घराचे मालक मालकीण घरात नव्हते. पण घरातली एकादी वस्तू उचलून दिली तर त्यांना ते

सहजी कळेल. म्हणून तिने जे धान्य जमा करून गुप्तपणे ठेवले होते ते त्या म्हाताऱ्याला भीक म्हणून घातले आणि म्हणाली– "आजोबा! तुम्ही लवकर निघून जा. घराचे मालक व मालकीण येतील. त्यांचे तोंड व हात दोन्ही मोठे वाईट आहेत."

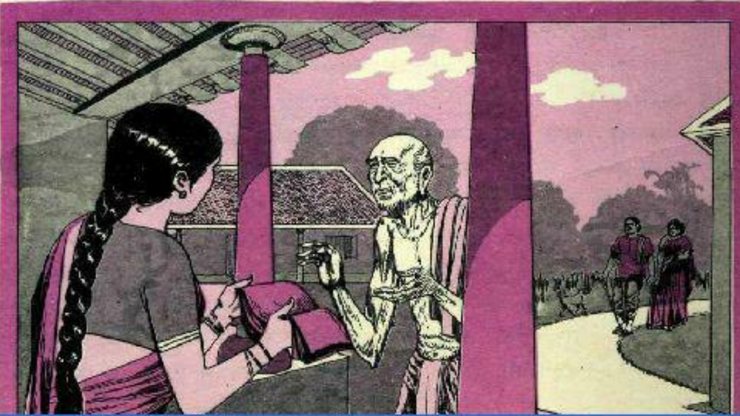
म्हाताऱ्याने त्या मुलीच्या हातात एक मळके फडके देत म्हटले–"मुली! तू जेव्हां जेव्हां तोंड धुशील तेव्हां तेव्हां या फडक्यालाच तोंड पुसत जा. तुझे कल्याणच होईल. माझ्या शब्दावर विश्वास ठेव."

म्हाताऱ्या भिकाऱ्याने कृतज्ञता म्हणून आपल्याला हे फडके दिले असावे आणि घेतले नाही तर म्हाताऱ्याला वाईट वाटेल असा विचार करून तिने ते ठेवून घेतले.

त्याच वेळी घराचा मालक व मालकीण घरी परत आले. "हा म्हातारा कोण ग? त्याला तू काय दिलेस? त्याच्याशी तू काय बोलत होतीस?" अशी त्यांनी प्रश्नांची झडीच लावली.

"मी घरातली एकही वस्तू त्याला दिली नाही. पाहिजे तर तुम्ही स्वतः जाऊन तपासून पहा." मुलगी म्हणाली.

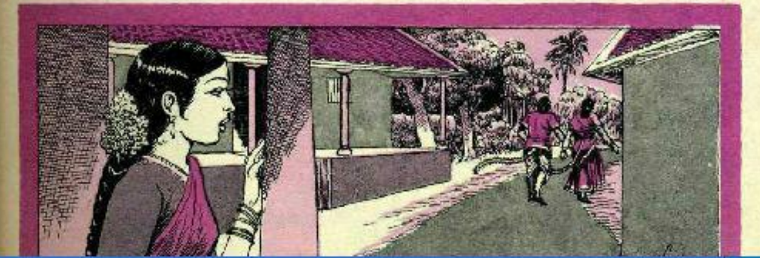
"दिलेस तर त्याचा परिणाम माहीतच आहे तुला? तू मला ओळखतेसच." मालक म्हणाला.

परंतु मालकिणीचे तेवढ्याने समाधान झाले नाही. ती म्हाताऱ्याजवळ काय आहे हे पहायला पुढे झाली. पण म्हातारा एकाएकीं अदृश्य झाला. तो अदृश्य झाल्यावर दोघांनी मिळून त्या बिचारीला खूप झोडपले.

त्या दिवसापासून मुलगी जेव्हां जेव्हां स्नान करी किंवा तोंड धुई तेव्हां तेव्हां त्याच फडक्याला अंग किंवा तोंड पुसे. ते फडके मंत्रवलेले असावे. कारण त्या मुलीचे अंग हळू हळू काळ्याचे गोरे गोरे होऊ लागले. तिचा रंग उजळू लागला त्याच बरोबर तिच्या रूपात पण फरक पडू लागला. ती अधिकाधिक सुंदर होऊं लागली.

मूलगी दिवसे दिवस अधिकाधिक सुंदर होत गेली व तिचा रंग उजळ होऊं लागला हे मालकिणीच्या लक्षात आले. हा बदल होण्याचे कारण नक्कीच असले पाहिजे. तिने मुलीला विचारले, पण तिने काहीच सांगितले नाही. तेव्हां मारहाण करून व नाही नाही त्या तऱ्हेने तिचा छाळ करून मालकिणीने तिच्याकडून त्या मळक्या कपड्याचे गुपित काढून घेतले. दुसऱ्याच क्षणाला त्यांनी ते मळके फडके तिच्याकडून काढून घेतले आणि आपले तोंड धुवून त्या फडक्याने पुसले. त्यांनी विचार केला की आपले सौंदर्य वाढवून नंतर ते फडके भाड्याने सौंदर्य वाढवायला कोणाला देता येईल व अशा तऱ्हेने पुष्कळ पैसे मिळविता येतील. परंतु थोड्या वेळाने त्यांना त्यांच्या तोंडावर केस उगवलेले दिसले व शेपटी निघालेली दिसली. दोघे घाबरून जाऊन गावालगतच्या जंगलात पळून गेले. ती मुलगी त्या घरची मालकीण झाली. गावातल्या एका सुंदर श्रीमंत तरुणाने तिच्याशी लग्न करण्याची तयारी दाखविली. त्यांचे लग्न झाल्यावर दोघांचा संसार सुखाचा झाला.

इस्टेटीची वांटणी

एका व्यापाऱ्याला दोन मुलगे होते, मोठा मुलगा आतल्या गाठीचा व स्वार्थी होता आणि धाकटा मुलगा अगदी भोळसट होता. आपण मेल्यावर मोठा मुलगा धाकट्याला फसवील असे व्यापाऱ्याला वाटले. म्हणून त्याने आपली सर्व संपत्ती दोन पोत्यात बांधून ठेवली. मरते वेळी दोघांना जवळ बोलावून तो म्हणाला–"मुलांनो! माझ्याजवळ जेवढे धन व संपत्ती आहे ती मी दोन पोत्यात बांधून पश्चिमेकडल्या खोलीत ठेवली आहे. एकेक पोते वांटून घेऊन तुम्ही दोघे सुखाने रहा."

काही दिवसांनंतर व्यापारी मरण पावला. तेराव्या दिवशी सर्व क्रियाकर्म संपल्यावर मोठ्या मुलाने दोन्ही पोती उघडून पाहिली. एका पोत्यात वर चांदीचे रुपये होते व खाली मातीची ढिकळे होती. दुसऱ्या पोत्यात वर मातीची ढिकळं होती व खाली रुपये होते. मोठ्या मुलाला मातीच्या ढिकळांची व रुपयांची अशी अदलाबदल करून ठेवण्यात बाबांचा हेतू काय होता हे कळेना. म्हणून त्याने चांदीचे सर्व रुपये एका पोत्यात भरले. आणि एका पोत्यात मातीची ढिकळे भरून ठेवली. दुसऱ्या दिवशी तो आपल्या धाकट्या भावाला बोलवून म्हणाला–"छोटू! दादांनी आपणां दोघांना एकेक पोते घ्यायला सांगितले आहे. मी हे पोते घेतो आणि तू हे घे. तुला कबूल आहे ना?" असे सांगून त्याने रुपयांचे पोते स्वतःसाठी ठेवून घेतले आणि मातीच्या ढिकळांचे पोते छोटूला दिले.

धाकट्या मुलाने मातीची ढिकळे फोडून पाहिली. प्रत्येकात सोन्याचे एकेक नाणे होते. अशातऱ्हेने छोटूला सोन्याच्या नाण्यांचे पोते मिळाले.

सिंदबादच्या सफरी

चार वेळा दर्यापार व्यापारासाठी सफर करतांना जीव धोक्यात पडला होता तरी सिंदबादला प्रत्येक वेळी अलोट पैसा मिळाला. त्या शिवाय त्याला अनुभव पण खूप मिळाला. तो अनुभव त्याला आयुष्यभर फार उपयोगी पडला. म्हणून घरी सर्व प्रकारचा ऐश आराम करण्यास सुखसोयी असूनही आणखी एका सफरीवर जाण्याचा मोह तो आवरू शकला नाही. त्याने आपल्या पाचव्या सफरीची तयारी सुरू केली. परदेशात ज्या मालाला चांगली किंमत मिळणे शक्य होते तो माल खरेदी केला. विक्रीकरिता एक सुंदर जहाजसुद्धा त्याने खरेदी केले. त्याने उत्तम खलाशी व तांडेल ते जहाज चालविण्यासाठी नेमले आणि त्यानंतर आपल्या घरच्या काही नोकरांचाकरांना बरोबर घेऊन पाचव्या सफरीवर निघाला. सिंदबाद स्वतःच्या जहाजात व्यापारासाठी निघत असल्याची बातमी ऐकून दुसरे काही व्यापारी प्रवासाचा खर्च आगाऊ देऊन त्याच्या बरोबर प्रवासाला निघाले. त्याला प्रवासाचा चांगला अनुभव होता म्हणून तो आपल्या खलाश्यांना व तांडेलांना मधून मधून सल्ला पण देत होता.

बसरा नगराहून निघाल्यावर सफर आनंदात चालू झाली. वारा अनुकूल होता आणि समुद्रपण शांत होता. जेथे जेथे जहाज नांगर टाकून थांबे त्या त्या गावी मालाची विक्री व खरेदी पण चांगली होत गेली. म्हणून सर्व व्यापारी खुषीत होते आणि पुढे कोठे कोठे कसे जायचे व कोण-त्या मालाची विक्री व खरेदी करावयाची याविषयी विचार करू लागले.

या खेपेस जहाज एका निर्जन बेटावर जाऊन पोचले. तेथे जहाजाने नांगर

पाचवी सफर

टाकला. सर्व व्यापारी त्या बेटावरची गंमत पहायला निघाले. त्यांना एका जागी राक्षसी गरुड पक्षाचे अंडे दिसले. प्रथम ते काय आहे हेच त्यांच्या लक्षात आले नाही. त्यांनी त्या अंड्यावर दगड फेकले. अंडे फुटले आणि पक्ष्याच्या पिल्लाचा एक पाय बाहेर आला. व्यापाऱ्यांनी अंड्यातल्या पक्ष्याला बाहेर काढून त्याचे तुकडे तुकडे केले आणि ते आपसात वांटून घेऊन ते जहाजावर परत आले.

सिंदबादला जेव्हां ही गोष्ट कळली तेव्हां तो तर घाबरूनच गेला. तो म्हणाला– "तुम्ही निव्वळ खुळेपणाने नकळत आपला जीव धोक्यात टाकला आहे. ही गोष्ट गरुड पक्ष्यांला कळली की ते आपल्यावर हल्ला करून आपल्याला ठार करतील. म्हणून आपण येथून तावडतोब दूर निघून गेले पाहिजे." नंतर त्याने खलाश्यांना तयार व्हायला सांगून शिडे उभी करायला सांगितले. सर्व प्रवासी घाबरून गेले होते. सर्व दूर निघून जाण्याच्या घाईत होते.

व्यापाऱ्यांनी पक्ष्याचे मांस शिजविले पण ते खाण्यापूर्वीच आकाशात ढगासारखे दोन मोठे पक्षी घिरट्या घालू लागले. त्यांच्या पंखांची फड फड आणि ओरडणे ढगांच्या गडगडण्यासारखे वाटे. ते पक्षी सिंदबादच्या जहाजावर उडत होते. त्यांच्या दोन्ही पंज्यांत दोन मोठे दगड होते. ते नुसते दगड नसून दोन मोठे खडक होते,– सिंदबादच्या जहाजाहून मोठे मोठे. खडक पाहूनच व्यापाऱ्यांच्या छातीत धडकी भरली.

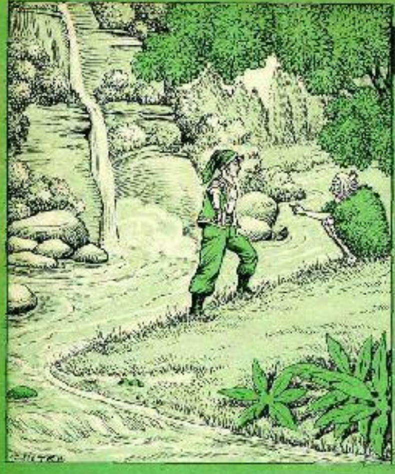
पाहता पाहता एका पक्ष्याने आपल्या पंज्यातला दगड ठीक जहाजावर टाकला. परंतु तांडेलाने चटकन सुकाणू फिरवून जहाजाला वांचविले. तो खडक जहाजाजवळ समुद्रात पडला. तो खडक पडल्याने पाण्यात एक मोठा खड्डा पडल्यासारखे झाले व एक क्षणभरच समुद्राचा तळ दिसला.

त्यावेळी जोरजोराने उंच उंच लाटा येऊन जहाजावर आदळू लागल्या आणि जहाज बुडते की काय असे वाटू लागले.

तेवढ्या अवधीत दुसऱ्या पक्ष्याने दुसरा दगड सोडला. तो दगड सरळ जहाजावर येऊन पडला. त्याच्या धक्क्याने जहाजाचा अर्धा अधिक भाग तुटून त्याचा चक्काचूर झाला. दगडाखाली चेंगरून काही लोक तत्काळ मरण पावले. बाकी लोक पाण्यात पडले. त्यांचे काय झाले हे कळायला मार्ग नव्हता. सिंदबादने मात्र स्वतःचा जीव वांचविण्यासाठी आटोकाट प्रयत्न केला. त्याच्या हाती एक फळकूट आले. त्याच्या आधारे तो कसाबसा स्वतःला वाचवून एका बेटावर येऊन पोचला. वाळूत पडून काही वेळ विश्रांती घेऊन तो ते बेट पहायला निघाला.

सिंदबादला ते बेट पृथ्वीवरच्या स्वर्गासारखे वाटले. जिकडे पहावे तिकडे फुलझाडे आणि फळझाडे होती. निसर्ग सौंदर्य पाहण्यासारखे होते. झाडावर चित्रविचित्र रंगाचे पक्षी निरनिराळ्या प्रकारे बोलत होते. खाली जमिनीवर गालिचासारखी हिरवळ पसरलेली होती व मधून मधून फुलझाडांमुळे ती जास्तच खुलून दिसत होती. फुलांचा सुगंध सर्वत्र

दरवळत होता. सिदबादने फळे तोडून खाल्ली व ओढयाचे पाणी पिऊन गवतावर पाय पसरून झोपला.

त्याची झोप मोडली तेव्हां संध्याकाळ होऊ लागली होती. बेट निर्जन होते म्हणून बेट भयाण वाटत होते. त्याने मोठ्या कष्टाने ती रात्र काढली. झोपेत त्याला स्वप्ने पडत होती. सकाळी उठून बेटावर कोठे काय आहे हे पाहण्यासाठी तो हिंडू लागला.

थोडया वेळाने त्याला अचानक एक मनुष्य दिसला. एका जागी एक मोठा खड्डा होता. त्यात ओढयाचे पाणी पडत होते. त्या खड्डयाच्या काठावर तो मनुष्य बसला होता. तो म्हातारा होता. त्याने कपडयांसारखी पानांचीच एक चादर करून आपले अंग झाकले होते. तो मनुष्य कोणी तरी त्याच्यासारखाच जहाज बुडाल्यामुळे किनाऱ्यावर येऊन लागलेला असहाय मनुष्य असावा असे सिंदबादला वाटले.

सिंदबादने जवळ जाऊन त्याला विचारले–"काय रे बुवा! तू कसा काय येथे येऊन पोचलास?" पण तो मनुष्य काही बोलला नाही. जोर जोराने डोके, व मान हलवून आणि हातवारे करून त्याने काही तरी सांगितले. त्याला ओढयापलीकडे जायचे आहे आणि फळे खाळीशी वाटत आहेत. असा अर्थ असावासा सिंदबादला वाटले. म्हणून त्याला ओढा पार करायला मदत करावी असे सिंदबादने ठरविले.

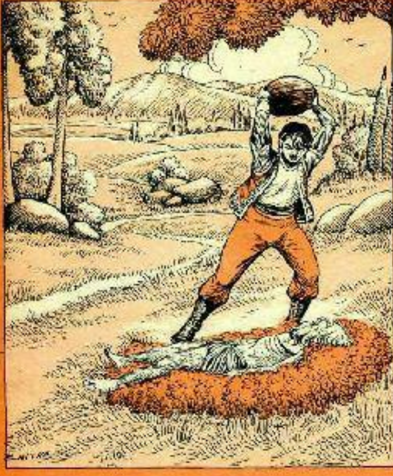
सिंदबादने खाली वाकून त्याला खांद्यावर उचलून घेतले. म्हाताऱ्याने सिंदबादची मान आपल्या दोन्ही मांडयात आवळून धरली आणि त्याचे डोके दोन्ही हातांनी घट्ट धरून ठेवले. सिंदबादला त्याचा हेतू काय असावा हे कळले नाही. म्हणून तो त्याला ओढयापलीकडे घेऊन आला व

खाली उतरायला खुणावले. पण त्याने सिंदबादची मान जास्त आवळून धरली. त्या म्हाताऱ्याचे दोन्ही बळकट पाय पाहून सिंदबादच्या अंगाचा थरकाप उठाला. त्याने त्या म्हाताऱ्याला खाली जमिनीवर पाडण्याच्या प्रयत्न करून पाहिला. पण तो फुकट ठरला. त्या म्हाताऱ्याने सिंदबादचा गळा इतक्या जोराने आवळला की सिंदबादची जीभच बाहेर आली आणि तो बेशुद्ध होऊन जमिनीवर पडला.

सिंदबादला शुद्ध आली तेव्हांदेखील म्हातारा खांद्यावरच बसलेला असल्याचे त्याला दिसले.

सिंदबादला शुद्ध येत असलेली पाहून म्हाताऱ्याने त्याच्या छातीवर लाथा मारायला सुरवात केली. धीर करून सिंदबाद उठून उभा राहिला आणि हळू हळू चालू लागला. म्हाताऱ्याने थांबायला खूण केली म्हणजे सिंदबाद थांबे व त्याने पुढे चालायला खूण केली म्हणजे पुढे चाले. सिंदबादला, स्वतःला कसे सोडवून घ्यावे हे कळेना. रात्री सिंदबाद झोपला की म्हातारा तसाच त्याच्या खांद्यावर बसूनच राही. त्या म्हाताऱ्यामुळे सिंदबादला जो त्रास झाला तसा पूर्वी आयुष्यभरात कधी झाला नव्हता.

सिंदबादला असे कित्येक दिवस त्या म्हातान्याचे घोडे व्हावे लागले. एक दिवशी त्याला एका जागी दूधभोपळयाचा वेल दिसला. एक दुधभोपळा वाळून गेला होता. सिंदबादने त्याच्या आतला गर काढून त्यात द्राक्षाचा रस भरून ठेवला. नंतर तो रस भोपळ्यासकट उन्हात ठेवू लागला. काही दिवसांनी त्या रसची दारू तयार झाली. सिंदबाद त्यातली दारू मधून मधून पिऊ लागला. त्यामुळे त्याच्या अंगात शक्ती वाढत गेली व उत्साहपण वाढला. सिंदबादच्या अंगात अचानक आलेली शक्ती पाहून त्या म्हातान्याला आश्चर्य वाटले. त्याने सिंदबाद-जवळ दारू मागून चाखून पाहिली व आवड-ल्यावर सर्व दारू गटागट पिऊन भोपळा रिकामा केला. थोड्या वेळाने त्याला ती दारू चढली. त्याच्या मांड्या सैल झाल्या. सिंदबादने त्याचे पाय दूर ओढून स्वतःची मान सोडवून घेतली आणि म्हातान्याला जमिनीवर फेकले. म्हातारा दारूच्या निशेत बरळत होता. सिंदबादने एक मोठा दगड उचलून त्या म्हातान्याच्या टाळक्यात टाकला. तत्काळ म्हातारा गतप्राण झाला.

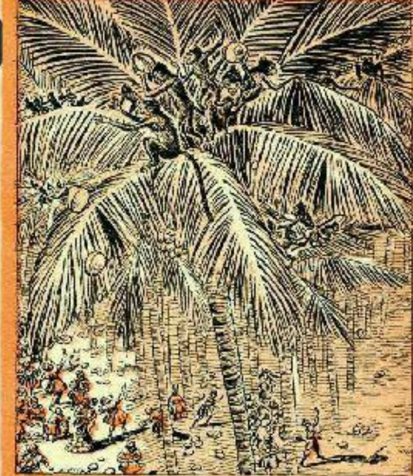
म्हातान्याच्या हातातून स्वतःला सोडवून सिंदबाद समुद्र किनान्याकडे धावला. किनान्यावर त्याला एक व्यापारी जहाज व खलाशी वगैरे भेटले. त्याला वाटले की त्याला वांचविण्यासाठी जणुंकाही अल्लानेच त्यांना पाठविले आहे. ते लोक पाणी व फळे घ्यायला त्या बेटावर आले होते.

सिंदबादच्या तोंडून त्या म्हातान्याची गोष्ट ऐकून त्या जहाजावरचे व्यापारी चकित होऊन म्हणाले–"त्या म्हातान्याच्या हातातून तू वांचलास? देवानेच तुला वांचविले आहे असे समज. त्याने आतां-पर्यंत किती लोकांचा जीव घेतला असेल, नकळे."

व्यापान्यांनी सिंदबादला आपल्याबरोबर घेतले त्याला अंगात घालायला कपडे दिले. जहाज पुढे निघाले. कित्येक दिवसांनंतर ते जहाज एका बंदराला लागले. ते एक मोठे शहर होते. त्या शहराच्या आसपास झाडावर सहस्रावधी काळ्या तोंडाची माकडे रहात. म्हणून त्या गावाचे नावच वानरवाडीं असे पडले होते. त्या गावी दूर दूरच्या देशाचे व्यापारी येत असलेले सिंदबादला दिसले.

एका व्यापान्याशी सिंदबादची मैत्री वाढली. तो त्यांच्याबरोबर गावात गेला. व्यापान्याने सिंदबादच्या हातात काही दगडगोटे भरून एक पिशवी दिली व म्हणाला–"नगराच्या प्रवेसद्वारातून बाहेर कित्येक लोक खाली दरीत जातांना दिसतील. तू सुद्धां त्यांच्याबरोबर जा. ते करतील तसे तू कर. त्याचा तुला फायदाच होईल."

सिंदबाद ती पिशवी घेऊन नगराच्या प्रवेशद्वारावर पोचला. पुष्कळ लोक नगरा-बाहेर निघालेले पाहून तो देखील त्यांच्यात मिसळून बाहेर निघाला. थोडे अंतर चालून गेल्यावर त्याला एक मोठी दरी दिसली. त्या दरीत मोठमोठी उंच झाडे होती. ती

नारळाची झाडे होती. त्यांवर माकडे बसली होती.

सर्व झाडाखाली पोचल्यावर माकडांना दगड मारू लागले. माकडे दगडांचे उत्तर नारळांनी (नारळ तोडून व्यापान्यांच्या अंगावर फेकून) देऊ लागली. पण व्यापारी स्वतःचा बचाव करीत नारळ थैल्यात भरू लागले. त्यांच्या थैल्या भरल्यावर नारळ उचलून लोक परत शहराकडे निघाले.

सिंदबादने आणून दिलेले नारळ त्याच्या मित्राने ठेवून घेतले व त्याने आणलेल्या नारळाचे पैसे सिंदबादला दिले. असेच काही दिवस दररोज सिंदबाद त्या दरीत जाऊन

नारळ आणीत राहला आणि व्यापारी मित्र नारळांची किमत सिंदबादला देऊ लागला. सिंदबादजवळ थोडे पैसे जमल्यावर त्याने मजूर लावून त्यांच्या करवी नारळ मागवून व्यापार सुरू केला. त्याच्याकडे मोत्यांच्या बेटावर जायलादेखील पुरतील इतके पैसे जमले.

मोत्यांच्या बेटावर निघतांना सिंदबाद बरोबर नारळ घेऊन निघाला. वाटेत जी जी बंदरे लागली त्यात त्याने नारळ विकले आणि मिरे, दालचिनी वगैरे मसाल्याचे पदार्थ विकत घेतले आणि आणखी काही बेटांवर ते नेऊन विकले. अशातऱ्हेने त्याने पुष्कळ धन जमविले. हे धन त्याला समुद्रात बुडी मारून शिंपले काढणारांना मजुरी द्यायला पुरेसे होते.

शिंपल्यात चांगले मोती मिळणे ही गोष्ट नशिबावरच अवलंबून असते. सिंदबादचे नशीब चांगले होते. म्हणून त्याने ज्या शिंपल्या विकत घेतल्या त्यात मोठमोठे व चांगले मोती मिळाले. ते विकल्यावर त्याला पुष्कळ किंमत मिळाली. त्याच्याजवळ पुष्कळ पैसे जमले. तेव्हां घरी परतावे, असे त्याला वाटू लागले. त्याने परत प्रवास करण्यासाठी सर्व तयारी केली. वाटेत लागणाऱ्या बंदरात विकायला योग्य असा माल खरेदी केला. तसा माल त्याला मिळाला पण.

त्या मालाची विक्री करीत सिंदबाद कित्येक दिवसांनी बसरा बंदरात येऊन पोचला आणि तेथून बगदादला सुखरूपघरी पोचला.

सिंदबाद सुखरूप घरी पोचल्यावर त्याची मित्रमंडळी व नातेवाईक त्याला भेटायला व त्याच्या सफरीचे वर्णन ऐकायला जमली. या सफरीत त्याला खूप फायदा झाला होता. म्हणून त्याने गोर गरिबांना खूप दानधर्म केला आणि बायका-मुलाबरोबर चैनीत राहू लागला.

तीन कवड्या

एका गावी चांग नावाचा एक तंबाकूच्या व्यापारी रहात असे. तो कावडी-सारख्या दोन्ही बाजूला टोपल्यात तंबाकू घालून गल्लोगल्ली फिरून तो विकत असे. गल्ल्यातून गर्दी असे म्हणून पैसे मिळ-विण्यासाठी त्याला फार मेहनत करावी लागे. कित्येक वर्षांपासून तो हाच धंदा करीत असे. परंतु तंबाकू जास्त विकला जात नसे.

एक दिवशी चांग तंबाकूची कावड खांद्यावर टाकून गर्दीतून वाट काढीत गल्लीतून जात होता. तेव्हां फाटके मळके कपडे घातलेला एक म्हातारा जवळ आला आणि त्याची पाठ थोपटीत म्हणाला– "काय रे बुवा! माझ्या चिलमीत तंबाकू भरून देतोस का?"

चांगने म्हाताऱ्याकडे वळून पाहिले. कावड खाली उतरवून ठेवणे त्याला कठीण वाटत होते. म्हणून तो म्हाताऱ्याकडे पहात जागच्या जागी उभा राहला. चांगजवळ तंबाकूचा भाव विचारीत तो म्हातारा बसला नाही. त्याने आपल्याजवळच्या तीन कवड्या काढून दाखविल्या. चिलमभर तंबाकूला ती किंमत थोडी जास्तच होती.

"आपली चिलम स्वत:च भरून घ्या दादा! खांद्यावर ओझे जास्त आहे. रागावू नका." चांग म्हणाला.

म्हाताऱ्याने आपला अंगठा आणि अंगठी घालायच्या बोटाने तंबाकू तीनदां काढून चिलमीत भरला. पण चांगला आश्चर्य वाटले ते या गोष्टीचे की त्याची कावडच रिकामी झाली आणि त्याहून आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे ती सारी तंबाकू त्या एवढ्या-शा चिलमीत भरून ठेवता आली. चांग चकित होऊन चिलमीकडे, म्हाताऱ्याच्या बोटांकडे व तोंडाकडे पाहू लागला. आपण

कावड खाली न ठेवता गिऱ्हाइकाला चिलम भरून घेण्यास सांगितली ही आपलीच चूक झाली असा पश्चात्ताप करीत तो म्हाताऱ्याकडे पाहू लागला.

म्हाताऱ्याने त्या तंबाकूची किमत म्हणून त्याच्या रिकाम्या टोपल्यात तीन कवड्या टाकल्या. म्हातारा चिलम हुक्कयात घालून पीत गर्दीत कोठे निघून गेला कळले नाही.

चांग निराश होऊन घरी निघाला. वाटेत त्याला आपली कावड जड होऊ लागल्याचा भास झाला. शेवटी शेवटी वजन इतके वाढले की उचलून घेऊन जाणे त्याला कठीण वाटले. कावड उतरवून त्याने पाहिले तर दोन्ही टोपल्या कवड्यांनी भरलेल्या होत्या. कवड्या वाढतच होत्या. म्हणून त्याने पुन्हा साहस करून कावड उचलून घेतली आणि झपाझप पावले उचलीत घरी येऊन पोचला.

उंबरठा पार करतांना ठोकर लागून तो खाली पडला तेव्हां सर्व कवड्या जमिनी-पसरल्या. त्याने मोठ्या कष्टाने कशाबशा सर्व कवड्या जमा करून एका लाकडी पेटीत त्या बंद करून ठेवल्या.

या एवढ्या कवड्या एकदम कशा काय आल्या, हाच विचार त्याच्या मनात राहून राहून येऊ लागला. इतक्यात पेटीत खणखण आवाज होऊ लागला. चांगने आत जाऊन पाहिले. पेटीचे झांकण उघडे होते आणि कवड्या पेटी भरल्यामुळे बाहेर उड्या पडत मारीत होत्या.

चांग डोके खाजवू लागला, या कवड्या आतां कोठे ठेवायच्या? त्याच्याकडे एक मोठे मडकी होती. एक आणून त्यात त्याने कवड्या भरल्या. क्षणार्धात ते मडके पण भरले. अशातऱ्हेने त्याच्या घरातली तीन मडकी भरली. चांग दिवसभर कवड्या भरण्याचेच काम करीत राहला. तरी कवड्या जमिनीवर उरलेल्याच होत्या.

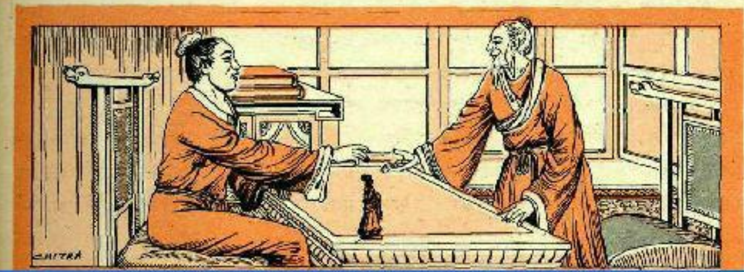
चांगजवळ इतके धन जमा झाले की आतां चांगच्या आनंदाला पारावार नव्हता. त्याला यापुढे गल्लोगल्ली कावड उचलून फिरत राहण्याची गरज नव्हती.

त्याने व्याजावर कर्जाऊ पैसे द्यायला सुरवात केली. त्याला आता सावकारा-सारखे लोडाला टेकून बसण्याशिवाय गत्यंतर नव्हते. त्याला स्वतःचे नशीब एकाएकी इतके उघडल्याबद्दल कमालीचे आश्चर्य वाटू लागले.

आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे तिकडे कवड्यांची संख्या पण दिवस दिवस वाढतच चालली होती. मडक्यांतून कवड्या काढल्या तरी मडकी रिकामी होत नव्हती.

एकदां एक म्हातारा चांगच्या दुकानात आला. त्याला काही तरी विकायचे होते. त्याने आणलेल्या वस्तू तशा मूल्यवान पण नव्हत्या. चांगने त्या वस्तू उलटून पालटून पाहिल्या आणि विचारले–"तुला यांची किती किमत येईलसे, वाटते?"

म्हातारा निःसंकोच म्हणाला–"मला फक्त तीन कवड्या पाहिजेत." चांगने त्याला तीन कवड्या दिल्या. म्हातारा आनंदाने तीन कवड्या घेऊन निघाला. त्या दिवसापासून चांगच्या मडक्यातल्या कवड्या वाढायच्या थांबल्या.

बुद्धिमान

एका गावी एक शेतकरी रहात असे. त्याला सारंग नावाचा एक मुलगा होता. सारंग एक हुशार मुलगा होता. त्याच्या हुशारीबद्दल त्याच्या आईवडिलांना अभिमान वाटे याबद्दल नवल नाही, गावकऱ्यांना पण अभिमान वाटे. म्हणून सारंगच्या वडिलांनी खर्चासाठी आपली एक गाय विकली आणि सारंगला उच्च शिक्षणासाठी दूरच्या एका गावी पाठविले.

एका वर्षानंतर सारंग घरी परत आला तेव्हां सारंगच्या वडिलांनी विचारले– "बाळ! तू काय काय शिकून आलास?"

"बाबा! मला आतां बेडकांची भाषा येऊ लागली आहे." सारंग म्हणाला.

"काय! बेडकांची भाषा! मी आपली गाय विकून तुला शिक्षणासाठी पाठविले आणि तू बेडकांची भाषा शिकून आलास? पुरे झाले हे शिक्षण! तू घरी राहून शेतावर जात जा कामाला!" बाप म्हणाला.

सारंग शेतावर कामाला जाऊ लागला. त्याने आपल्या बापाला घरच्या शेतीच्या कामाला मदत केली. त्याची तब्येत सुधारली. एक दिवशी त्याने शिक्षणासाठी जाण्याची परवानगी बापाजवळ मागितली. परंतु बापाने त्याला साफ नकार दिला. परंतु त्याच्या आईने नवऱ्याशी भांडून त्याला शिक्षणासाठी पाठवायला सांगितले. म्हणाली–"माझा मुलगा बुद्धिमान आहे. तरमग शेताच्या कामात लावून त्याची बुद्धिमत्ता मातीमोल व्हावी, असे वाटते का तुम्हांला? त्याला शिकविण्याची व्यवस्था झालीच पाहिजे."

बायकोच्या म्हणण्याविरुद्ध नवरा काय बोलणार? त्याने पुन्हां सारंगला शिक्षणासाठी पाठविले. या खेपेस त्याने आणखी एक गाय विकली. काही दिवस विद्याभ्यास करून सारंग घरी परत आला.

"बाळ! या खेपेस तरी काही शिकून आलास की नाही?" बापाने सारंगला विचारले.

"कां नाही बाबा? मी या खेपेस कुत्र्यांची भाषा शिकून आलो आहे." सारंग म्हणाला.

"मूर्खा! बेडकांची व कुत्र्यांची भाषा आल्याने तुझे पोट भरणार आहे का? चल, उद्यांपासून शेतात काम करायला चल." बाप या खेपेस ही खूप रागावला.

काही दिवस सारंगने बापाबरोबर शेतात काम केले आणि पुन्हां शिकायला जाण्याची इच्छा प्रगट केली. सारंगने मदत केल्यामुळे पीक चांगले निघाले होते. म्हणून सारंगच्या बापाने पुन्हां मुलाला शिक्षणासाठी पाठविले.

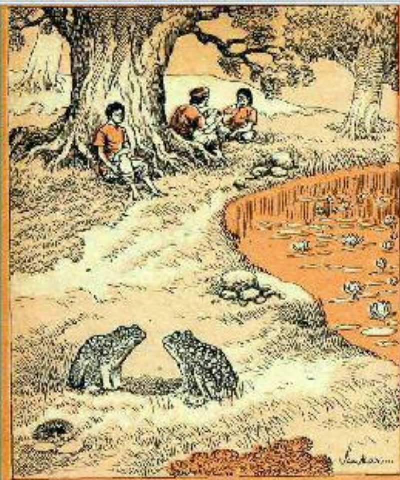
तिसऱ्या खेपेस सारंग घरी परत आला. तेव्हां बापाने विचारले–"या खेपेस तरी तू काही विद्या शिकून आलास की नाही?"

"होय बाबा! मी या खेपेस माशांची भाषा शिकून आलो आहे." सारंग म्हणाला.

"आतां पुरे झाला तुझा विद्याभ्यास! ज्यांच्याकडे फालतू पैसे आहेत त्यांच्यासाठी या सर्व विद्या आहेत." बाप म्हणाला.

सारंगने आता विद्येचा नाद सोडून देण्याचे ठरविले आणि शेताचा काम करू लागला. एकदां सारंग शेतात बांध सारखा करीत होता. त्यावेळी दोघे जण त्या बाजूला आले. सारंगला पाहून त्यांनी विचारले–"कायरे मुला! आम्ही दोघे रामपूरला जात आहो, तिथल्या राजाला मंत्री हवा आहे असे ऐकतो आपले नशीब पारखून पाहू या. कदाचित ते पद मिळेल. तू येतोस का आमच्याबरोबर?"

ते दोघे खरोखरी एका नोकराच्या शोधार्थ होते. त्यांना सारंग एक चांगला नोकर होईल असे वाटले.

"मी आलो असतो, परंतु शेताचे काम बिघडेल!" सारंग म्हणाला.

"अरे! तुझे जे नुकसान होईल ते आम्ही सर्व भरून देऊ. तू आमच्याबरोबर चल." दोघे म्हणाले. सारंग त्यांच्याबरोबर जाण्यास तयार झाला. ते दोघे सारंगला बरोबर घेऊन निघाले. दुपारी एका तलावाच्या काठी ते खाण्यापिण्यासाठी थांबले. त्या वेळी तलावातून कोणीतरी बोलत असल्याचे सारंगला ऐकू आले. त्याने तिकडे वळून पाहिले, दोन बेडूक होते. एका बेडकाच्या हातात एक गोळी होती. दुसऱ्या बेडकाने त्याला विचारले-"ही कसली रे गोळी?"

"हे एक उत्तम औषध आहे!" पहिला बेडूक म्हणाला.

"मला नाही ते खरे वाटत!" दुसरा म्हणाला.

"तुझा विश्वास माझ्या बोलण्यावर असो किंवा नसो, माझे त्यात काही नुकसान नाही. गावप्रमुखाची बायको आजारी आहे, म्हणे. ही गोळी तिने खाल्ली तर एका क्षणात ती उठून बसेल." पहिला बेडूक म्हणाला.

"चल, सोड या गप्पा!" दुसरा म्हणाला आणि त्याने पाण्यात उडी मारली. पहिला बेडूक गोळी तलावाच्या काठी टाकून देऊन उडी मारून तलावात निघून गेला.

सारंगने ती गोळी उचलून खिशात ठेवून घेतली.

तिथे जेवणखाण आटोपून काही वेळ झोपले आणि सूर्यास्ताच्या सुमारास पुढे निघाले. गावात पोचे पोचेतो चांगला काळोख पडला होता.

रात्रभर गावातल्या धर्मशाळेत उतरायचे त्यांनी ठरविले. पण धर्मशाळेचा मॅनेजर म्हणाला-"मला यावेळी त्रास देऊ नका. गावप्रमुखाची बायको मरणाला टेकली आहे. मी वैद्याला बोलावून घेऊन जाण्यासाठी निघत आहे."

"मी सुद्धां एक वैद्यच आहे. मला घेऊन चला." सारंग म्हणाला.

धर्मशाळेच्या मॅनेजरने चकित होऊन त्याच्याकडे पाहिले. नंतर त्याला गावप्रमुखाच्या घरी घेऊन गेला. ती बाई बेशुद्ध होऊन पडली होती. सारंगने आपल्या खिशातली गोळी काढून तिच्या तोंडात टाकली आणि तिला थोडे पाणी पाजले. थोड्या वेळाने त्या बाईने डोळे उघडले वैद्याने तिची नाडी पाहली, ती जिवंत होती, एवढेच नव्हे तर तिची तब्येत छान सुधारली होती. म्हणाला-"आता काही भीती नाही, बाई बांचल्या."

त्यामुळे सर्व सारंगकडे कौतुकाने पाहू लागले. त्याच्या हाताला गुण आहे असे सर्वांना वाटले. गावप्रमुखाने त्या आनंदात सर्व गावकऱ्यांना मेजवानी दिली. सारंग रामपूरला जात आहे हे जेव्हां गावप्रमुखाला कळले तेव्हां त्याने त्याच्याबरोबर दोघां नोकरांना पाठविले आणि वाटेतल्या गावी सर्वांची उतरण्याची उत्तम सोय करून देण्यास त्यांना सांगितले.

दुसऱ्या दिवशी सर्व पुढे निघाले. एका गावाच्या धर्मशाळेत ते उतरले. धर्मशाळेत फार गर्दी होती. तरी सुद्धा तिघांच्या उतरण्याची उत्तम व्यवस्था झाली. जेवणखाण आटोपून सर्व आपल्या खोलीत झोपायच्या तयारीला लागले. पण त्यांना झोप आली नाही. कारण धर्मशाळेच्या बाहेर कुत्री भुंकत होती.

"ही कुत्री स्वस्थपणे झोपू देणार नाहीतसे वाटते!" सारंग बरोबर आलेले दोघे म्हणाले.

"असे कां म्हणता? ही कुत्री आमच्या फायद्याची आहेत. आज रात्री या धर्मशाळेत

चांदोबा

चोर चोरी करायला येणार आहेत असे ती कुत्री म्हणत आहेत. एक चोर धर्मशाळेत उतरला आहे. मध्य रात्रीच्या सुमारास तो धर्मशाळेचे दार उघडणार आहे. नंतर इतर चोर आत शिरून दरवडा घालतील."

"हे खरे आहे म्हणतोस?" दोघांनी त्याला विचारले.

"जनावरे कधी खोटे बोलत नाहीत." सारंग म्हणाला.

धर्मशाळेत उतरलेल्या सर्व प्रवाश्यांना सावध राहण्यास सांगण्यात आले. मध्य रात्रीच्या सुमारास धर्मशाळेच्या मॅनेजरनेच स्वतः दार उघडून चोरांना आत शिरू दिले. सर्व झोपल्याचे सोंग करून पडले होते. चोरांनी धर्मशाळेत पाऊल टाकल्याबरोबर सर्वांनी मिळून चोरांना पकडले. त्यांच्या बरोबर धर्मशाळेचा मॅनेजर पण कैद झाला.

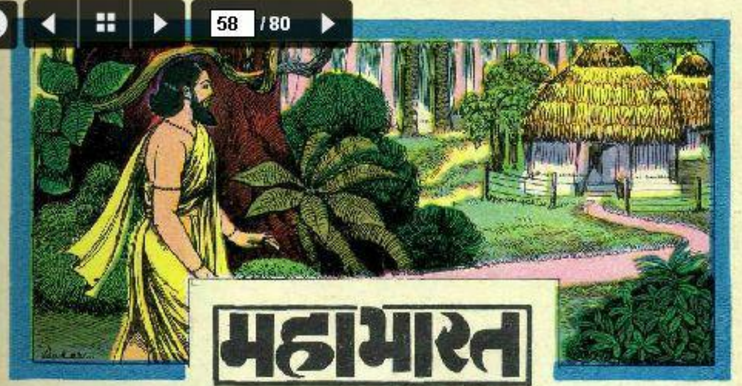
दुसऱ्या दिवशी सारंग त्या दोघां वडील-धाऱ्यांबरोबर पुढे निघाला. दुपारच्या सुमारास ते एका ओढ्याच्या काठी येऊन पोचले. खाऊन पिऊन ते विश्रांती घेत असतां सारंग दोघांना म्हणाला–"ओढ्यातले मासे आपल्याविषयी बोलत आहेत."

"काय म्हणत आहेत ते?" दोघांनी विचारले.

"ते म्हणत आहेत, आपल्यापैकी कोणी तरी एक मंत्री होणार आहे, म्हणे!" सारंग म्हणाला.

दोघांना फार आनंद झाला. त्यां दोघांना वाटले की त्याच्यापैकी कोणी तरी मंत्री होणार. परंतु तिघें जेव्हां रामपुर पोचले तेव्हां मंत्रीपद सारंगसाठी वाट पाहात असल्याचे कळले. कारण सारंगने गाव-प्रमुखाच्या बायकोला कसे वांचविले व चोरांना पकडवून देण्यासाठी त्याने कशी सूचना केली हे राजाला दूतांकरवी प्रथमच कळले होते. म्हणून राजाने सारंगलाच मंत्री केले.

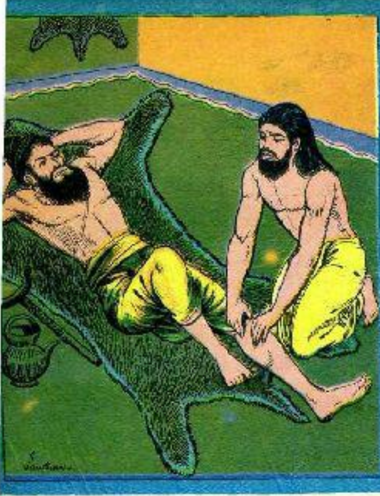
महाभारत

पुत्रअपत्य प्राप्तीची इच्छा मनात बाळगून द्रुपद राजा मुनींच्या दर्शनास निघाला. त्याने प्रत्येक आश्रमात जाऊन पुत्र व पुत्रीची कामना असल्याचे निवेदन केले. पुत्र जन्मल्यास त्याच्या हातुन द्रोणाचार्यांचा वध व्हावा व पुत्री जन्मल्यावर तिचा विवाह अर्जुनाशी व्हावा अशी कामना पण त्यांनी व्यक्त केली. भ्रमण करीत करीत द्रुपद राजा गंगा यमुना नदींच्या संगमां-जवळच्या एका आश्रमात आला. त्या आश्रमात याज व उपयाज नावाचे काश्यप गोत्री दोघे भाऊ रहात असत. दोघे सूर्योपासनेत निमग्न असत. दोघां पैकी उपयाज मोठा तपस्वी असावा असे द्रुपदाला वाटले. म्हणून द्रुपद त्याची सेवा करू लागला.

एकदां द्रुपद राजा एकांत स्थानी उपयाज मुनीचे पाय दाबीत बसला होता. त्याने उपयाज मुनी प्रसन्न असल्याचे पाहून निवेदन केले–"मुनिवर्य! द्रोणाने माझा अपमान केला आहे. मी किंवा इतर राजे द्रोणाचा वध करण्यास असमर्थ आहो. म्हणून आपण माझ्यावर अनुग्रह करून मला द्रोणाचार्यांचा वध करू शकणारा पुत्र होईल असा यज्ञ करावा. मी आपण मागाल तितक्या गाई देण्याचे वचन देतो."

त्याला उपयाज म्हणाला–"मला कोण त्याही वस्तूची गरज नाही. मी असल्या कामामध्ये कोणाला मदत करीत नसतो."

परंतु ते उत्तर ऐकूनदेखील द्रुपद निराश झाला नाही. उलट आणखी जास्तच श्रद्धा

व भक्तीने तो उपयाज मुनींची सेवा करू लागला. एक वर्ष असेच लोटले. एकदा उपयाज ऋषींनीच द्रुपदाला म्हटले–" राजा! तू माझी सेवा ज्या हेतूने करीत आहेस तो पूर्ण होण्यास माझ्याकडून तुला काही मदत मिळणार नाही. तू माझा भाऊ याज याच्याकडे जा. त्याला असंख्य गाई देण्याचे वचन दे. कदाचित तो तुझी इच्छा पूर्ण करील. तो स्वभावाने थोडा लोभी आहे. एकदा लोभाला बळी पडून त्याने धाणीत पडलेले फळ देखील खाल्ले होते. गुरुकुल वास करीत असतां त्याने खाण्यापिण्यात शुद्धाशुद्धतेचा विचार ठेवला नव्हता. जें मलाना वाटेल ते खात असे."

उपयाज म्हणाला ते ऐकून द्रुपद याज मुनींच्या आश्रमात गेला. त्याने याज मुनींना नमस्कार करून ऐंशी हजार गाई दिल्या व मनातली इच्छा प्रगट केली.

याजने द्रुपदाचीं इच्छा पूर्ण करण्याचे मान्य केलें. त्यानें यज्ञाला आवश्यक सर्व सामुग्री जमविली आणि 'पुत्रकामेष्टी' यज्ञ सुरू केला. याजने होम करून हवि हातात घेतला. नंतर द्रुपदाची राणी कोकिळाला बोलावून म्हणाला–"तू हा हवि ग्रहण कर. तुझ्या पोटी एक मुलगा व मुलगी जन्माला येतील."

तेव्हां कोकिळादेवी म्हणाली–"मुनिवर्य! थांबा, मी स्नान करून लवकर परत येते."

"मी व माझा भाऊ दोघांनी यज्ञ करून जो हवि मिळविला तो फक्त तुझ्या मर्जी-खातर फुकट घालवू का? पाहिजे तर ग्रहण कर नाही तर सोडून दे." असे सांगून याजने हवि अग्नीत टाकला.

अग्निकुंडातून त्याच वेळी एक योद्धा रथारूढ होऊन एका हातात तलवार व दुसऱ्या हातात धनुष्यबाण घेऊन सिंह-गर्जना करीत बाहेर आला. त्याच्या

डोक्यावर रत्नखचित मुकुट होता. पाहतां पाहतां तो अदृश्य झाला.

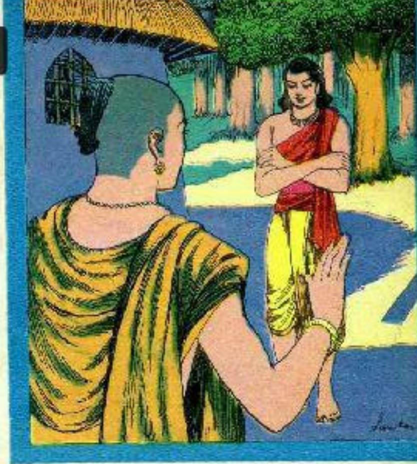
त्यानंतर त्याच अग्निकुंडातून एक तेजस्विनी स्त्री निघाली. अशा तऱ्हेने द्रुपदाला एक मुलगा व एक मुलगी यांची प्राप्ती झाली. ते पाहून पांचाल देशाची प्रजा फार फार खूष झाली.

तोंपर्यंत कोकिळा स्नान करून आली. तिने याज व उपयाजजवळ विनंती करून अग्निकुंडात जन्मलेला मुलगा व मुलगी दोघांची माता होण्याचा वर मिळविला.

ब्राह्मणांनी द्रुपदाच्या मुलाचे धृष्टद्युम्न व मुलीचे कृष्णा अशी नावे अनुक्रमे ठेवली. मुलगी थोडी काळी होती, म्हणून तिचे कृष्णा असे नाव ठेवण्यात आले होते. द्रुपदाने याज याला असंख्य गाई दान केल्या आणि ब्राह्मणांना अलोट धन दान करून कांपिल्य नगरास परत आला.

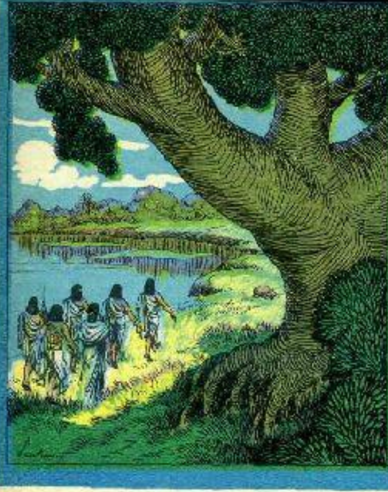
पुढे काही दिवसांनी द्रुपदाने धृष्टद्युम्नाला द्रोणाकडे अस्त्रविद्येचा अभ्यास करण्यासाठी पाठविले. द्रोणाने इच्छा नसून ही अपकीर्ती होऊ नये म्हणून धृष्टद्युम्नाला अस्त्रविद्या शिकविली.

द्रुपदाची मुलगी द्रौपदी लग्नायोग्य झाली. तिचा विवाह अर्जुनाशीच व्हावा

अशी इच्छा द्रुपदाच्या मनात सुरवाती-पासूनच होती. परंतु पांडव लाक्षागृहात जळून गेल्याची वार्ता ऐकल्यामुळे त्याला निराश व्हावे लागले. त्याने आपल्या नातेवाईकांना मंत्री व पुरोहित या सर्वांना बोलवून त्यांचा सल्ला विचारला.

तेव्हां द्रुपदावर फार कृपा असलेल्या एका पुरोहिताने राजाला सुचविले की महाराजा मला असे वाटत आहे की पांडव सुरक्षित कोठे तरी अज्ञातवास करीत आहेत. मला काही सूचक असे शुभशकुन घडल्याचे आढळून आले. त्यावरून ते सुखी असावेत असेच मला वाटते. तेव्हां आपण

काळजी करण्याचे कारण नाही. आपण द्रौपदीच्या स्वयंवराची गोष्ट जाहीर करावी. ती बातमी कळल्यावर पांडव नक्की स्वयंवराला हजर होतील. राजकन्यांचे स्वयंवर शास्त्रसंमत आहेच!

त्या प्रमाणे स्वयंवर करण्याचे ठरले. साडेतीन महिन्यानंतर स्वयंवराचा मुहूर्त ठेवण्यात आला. स्वयंवरासाठी एक विशिष्ट धनुष्य तयार करविण्यात आले. वर छपराला टांगून एक मासा ठेवण्यात आला.

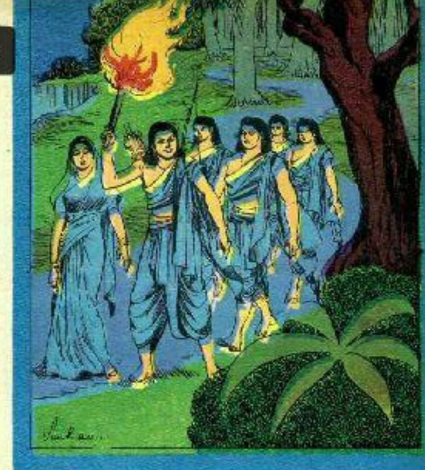
एकचक्रपुर गावी पांडव ज्या ब्राह्मणाच्या घरी रहात असत त्या ब्राह्मणाकडे कोणी पाहुणा त्याच सुमारास आला. त्याने द्रौपदीच्या स्वयंवराची गोष्ट पांडवांना सांगितली व म्हणाला–"सर्व देशांचे राजे व राजकुमार द्रौपदीच्या स्वयंवरासाठी कांपिल्य नगरी जात आहेत."

गुरु द्रोणाचार्यांचा वध करणारा पुरुष जन्मला असल्याची गोष्ट ऐकून पांडवांना फार वाईट वाटले. परंतु विधिलिखित कधी टळत नाही, या गोष्टीचा विचार करून त्यांनी स्वतःच्या मनाचे समाधान करून घेतले. द्रौपदीच्या स्वयंवराला हजर राहण्याची इच्छा त्यांच्या मनात पण उत्पन्न झाली. तेव्हां कुंती पांडवांना म्हणाली–"मुलांनो! आतां एकचक्रपूरला रहायला लागून आपल्याला बरेच दिवस झाले. याच एका गावात राहून भिक्षा मागून उदर निर्वाह करणे काही दिवसांनी कठीण जाईल. आपण पांचाल देशात जाऊन राहू या. तो देश सुखी व समृद्ध आहे. तसे कांपल्य नगर सुंदर पण आहे. द्रुपद राजा ब्राह्मणांचा आदर करतो."

युधिष्ठिराला आईचा सल्ला पसंत पडला. त्याने आपल्या धाकट्या भावाबरोबर एकचक्रपुराहून निघण्याचे ठरविले आणि त्यांना आश्रय देणाऱ्या कुटुंबाचा निरोप घेऊन पांडव निघाले.

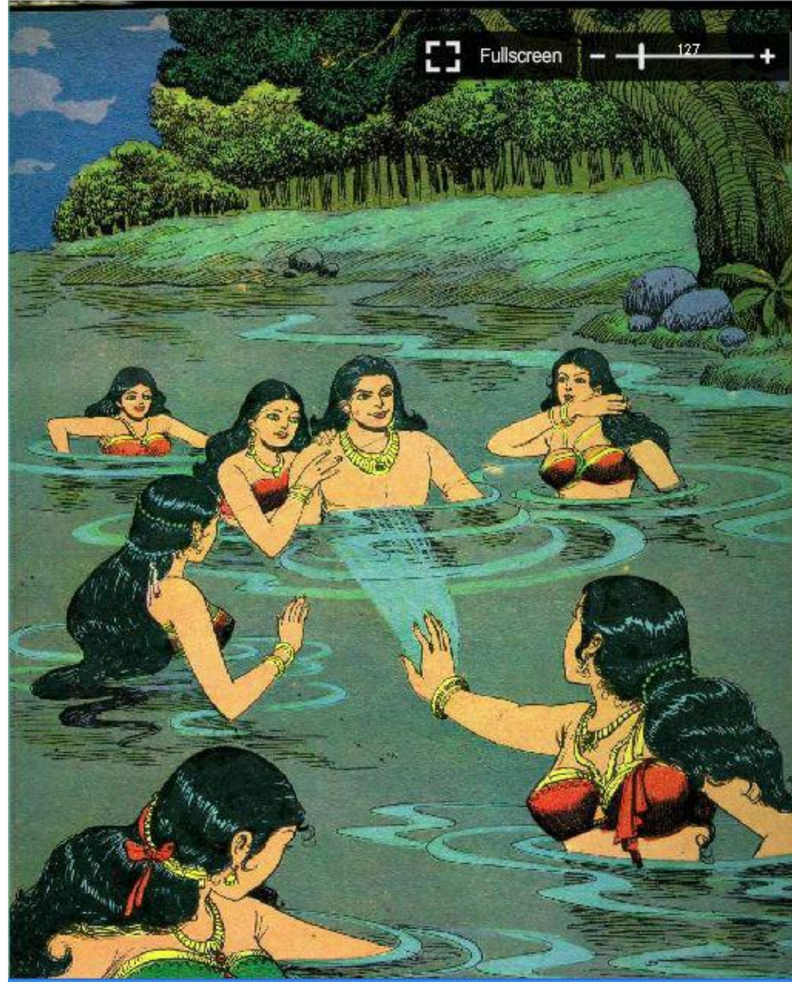
पांडव प्रवास करीत एक दिवशी मध्य रात्रीच्या सुमारास गंगानदीकाठच्या सोमश्रव नामक तीर्थस्थानी आले. चारी बाजूला गडद अंधकार होता. सर्वांच्या पुढे अर्जुन एक जळत लाकूड घेऊन जात होता. गंगानदीत आंघोळ करण्यासाठी ते नदीवर गेले. त्यावेळी अंगारपर्ण नावाचा एक गंधर्व आपल्या स्त्रियांसह जलक्रीडा करीत होता. कोणीतरी मानवजातीतले येत आहेत हे पाहून त्याने त्यांना दरडावून विचारले–"कोण येते आहे ते? निघून जा इकडून! हे वन माझे आहे. माझे नाव अंगारपर्ण गंधर्व. मी कुबेराचा मित्र आहे. या शिवाय ही वेळ यक्ष, गंधर्व व राक्षस यांच्या संचारासाठी नेमलेली आहे. मनुष्य जातीला या प्रदेशात संचार करण्यास या वेळी मनाई आहे."

ते ऐकून अर्जुन म्हणाला–"मूर्ख, दुष्टा! हिमालय व गंगानदी कोणाच्या स्वतःच्या मालकीची होऊ शकतात का? यांवर संचार करण्यास सर्वांस सारखा हक्क आहे. गंगेचे दर्शन करून आंघोळ सर्वांनी करावे असे शास्त्र आहे, मग ती सकाळ असो की संध्याकाळ असो किंवा रात्र असो. म्हणून आम्ही गंगेत स्नान केल्याशिवाय पुढे जाणार नाही."

अर्जुनाच्या तोंडचे ते उत्तर ऐकून अंगारपर्ण गंधर्वाला राग आला. त्याने अर्जुनावर शरवृष्टी सुरू केली. अर्जुनाने जळते लाकूड आडवे धरून बाण अडविले व म्हणाला–"हे गंधर्वा! तू आपल्या या बाणांनी का आम्हांला अडविणार आहेस? आम्ही कोण आहो असे तुला वाटले? आमच्या जवळ तुझी डाळ शिजणार नाही, लक्षात असू दे." असे सांगून अर्जुनाने आग्नेयास्त्र सोडले. त्यामुळे गंधर्वाचा रथ जळून गेला आणि गंधर्व बेशुद्ध होऊन जमिनीवर पडला.

त्या वेळी गंधर्वाची स्त्री कुंभीनसी हिने युधिष्ठिराजवळ क्षमाप्रार्थना करून आपल्या

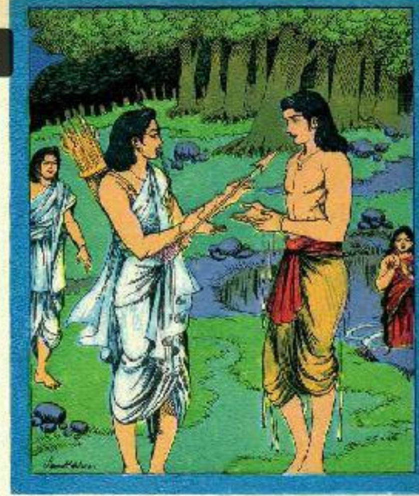

पतीला जीवदान देण्यास सांगितले. तेव्हां युधिष्ठिर अर्जुनाला म्हणाला–"अर्जुना! ही स्त्री आपल्या जवळ पतीच्या प्राणाची भिक्षा मागत आहे. म्हणून तू त्याला सोड."

अर्जुनाने आपल्या वडील भावाच्या आज्ञेने गंधर्वाला जीवदान देऊन सोडून दिले.

गंधर्व शुद्धीवर आल्यानंतर अर्जुनाला म्हणाला–"माझा पराभव तुझ्या हाती झाला आहे. मी आपले अंगारपूर्ण हे नाव सोडून देऊन दुसरे नाव धारण करतो. तू माझा रथ जाळून टाकला आहेस. म्हणून मी स्वत:साठी एका विचित्र रथाची सृष्टी करतो व आजपासून माझे नाव चित्ररथ असे राहील. तू महानवीर आहेस. म्हणून मी तुला 'चाक्षुसी' नामक विद्या शिकवून देतो. त्या विद्येच्या सहाय्याने तुला त्रिलोकात केव्हां, कोठे व काय घडत आहे हे कळेल. ही मंत्रशक्ती माझ्याजवळ आहे. म्हणून देव आम्हांला काही अपाय करू शकत नाहीत. या विद्येबरोबर मी तुला काही अमोघ अस्त्रपण देतो. तुझ्या सर्व भावांना प्रत्येकी शंभर शंभर अश्व देतो."

अर्जुन म्हणाला–"मी किंवा माझे बंधू कोणाकडून कोणते ही दान किंवा भिक्षा ग्रहण करीत नाही."

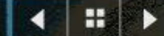
"तर मग तू असे कर, तू मला काही दे व त्याबद्दल मी देईन ते ग्रहण कर." गंधर्व म्हणाला.

गंधर्वाला आग्नेयास्त्राचा मंत्र शिकवून अर्जुनाने त्याच्या कडून अश्व घेण्याचे कबूल केले.

शेवटी गंधर्व अर्जुनाला म्हणाला–"तुम्ही क्षत्रिय आहां, म्हणून तुम्हांला एक ब्राह्मण पुरोहित म्हणून असला पाहिजे. तो तुम्ही नेमावा. तो सल्ला देईल तसे तुम्ही वागावे. म्हणजे तुमचे हितच होईल."

अर्जुन चित्ररथ गंधर्वाला अग्नेयास्त्राचा मंत्रोपदेश करून म्हणाला–"तूर्त तू घोडे

आपल्याच जवळ ठेवून घे, मला वाटतील तेव्हां मी मागवून घेईन." त्यानंतर पांडव गंधर्वाचा निरोप घेऊन पुढे निघून गेले.

गंगेच्या काठाने चालत चालत पांडव उत्कोच क्षेत्री आले. तेथे धौम्य ऋषी तपश्चर्या करीत होते. पांडवांनी त्यांना नमस्कार करून विनंती केली की त्यांनी पांडवांचे पौरोहित्य स्वीकारावे. धौम्य ऋषींनी पांडवांचा पराक्रम, उत्साह व शक्तिसामर्थ्य पाहून त्यांचे पौरोहित्य स्वीकारले. धौम्य ऋषींनी पौरोहित्य स्वीकारल्यामुळे पांडव निश्चित झाले.

त्याच वेळी धौम्य ऋषींच्या आश्रमात द्रौपदीच्या स्वयंवराला निघालेले काही लोक आले. मातेबरोबर स्वयंवर समारंभ पाहण्याची इच्छा असल्याचे पांडवांनी त्यांना सांगितले. ब्राह्मण वेषधारी पांडवांकडे पाहून त्या लोकांनी त्यांच्याविषयी चवकशी केली. "तुम्ही कोण, कोठून आलात आणि कोठे जाणार?"

पांडव म्हणाले–"आम्ही एकचक्रपुर गावाहून आलो आणि कांपिल्य नगरी जात आहो."

"आम्ही तिकडेच निघालो आहो. तेथे द्रुपद महाराजांची कन्या द्रौपदी हिचे स्वयंवर आहे. द्रौपदी फार देखणी व सुंदर आहे, म्हणून स्वयंवरात भाग घेण्यासाठी दूरदुरून क्षत्रियवीर येत आहेत. स्वयंवरास येणाऱ्या ब्रह्मवृंदास द्रुपद गोदान करीत आहे. सुवर्णदान व अन्नदान पण करणार आहे असे ऐकतो. चला तर आपण सर्व बरोबरच जाऊ." ते लोक ब्राह्मण वेषधारी पांडवांना म्हणाले.

त्यांच्या बरोबर पांडव कांपिल्य नगरीला निघाले.

गांधीचे चरित्र

[१३]

१९३४ साली सविनय कायदेभंगाची चळवळ बंद पडली. म्हणून सरकारने राष्ट्रीय महासभेवरची बंदी काढून टाकली. त्यानंतर गांधीजींनी राजकीय कार्यातून आपले अंग काढून घेतले आणि ग्रामोद्धाराच्या कार्यास स्वतःस वाहून घेतले.

१९३७ साली नवीन राज्य घटना अमलात आली. घटनेच्या तज्ज्ञ लोकांना वाटले की या घटनेनुसार भारत हळूहळू शासनसूत्रे आपल्या हातात घेऊ शकेल.

काँग्रेसने अनेक प्रांतात शासनाधिकार स्वीकारून मंत्रिमंडळे स्थापन केली. त्यामुळे काँग्रेस आणि मुस्लिमलीग यांच्यात मतभेद वाढत गेला. १९३९ मध्ये दुसरे जागतिक युद्ध सुरू झाले.

महायुद्ध सुरू झाल्यानंतर दहा दिवसांनी काँग्रेसने एका ठरावान्वये काँग्रेसने नाझी अत्याचाराखाली चिरडून निघालेल्या लोकांविषयी सहानुभूती प्रगट केली. त्याच ठरावात, ब्रिटीश सरकारने लोकशाही विषयी आपले विचार स्पष्टपणे प्रगट करावे असे नमूद करण्यात आले होते. तसे केले तरच भारतीयांचा पूर्ण सहकार सरकारला मिळेल. थोडक्यात याचा अर्थ असा होता की इंग्रजांना भारतीय प्रजेची मदत हवी असेल तर त्यांनी भारतीयांना स्वातंत्र्य दिले पाहिजे.

परंतु इंग्रज भारतीयांना स्वातंत्र्य देण्यास कबूल नव्हते. म्हणून काँग्रेसचे पुढारी चळवळीची तयारी करू लागले. परंतु गांधीजींनी व्यक्तिगत सत्याग्रहालाच परवानगी दिली होती. १७ ऑक्टोबर १९४० या रोजी व्यक्तिगत सत्याग्रहाची चळवळ सुरू करण्यात आली. अडीच महिन्यात